

ÂŞIK ATIŞMALARININ TASNİFİ VE ÂŞIK MAKŞUT FERYADI'DEN BAZI ÖRNEKLER

Fazıl ÖZDAMAR*

Öz: Türk Dünyası ozanlık/âşıklık geleneğinin temsilcileri olan ve Oğuz Türkleri arasında ozan veya âşık adıyla anılan sanatçılar, âşıklık geleneğinde âşık havası denilen makamlar dışında şiir, destan ve halk hikâyesi gibi sözlü kültür ürünlerinin yaratıcıları ve taşıyıcılarıdır. Gelenekte “usta malı” olarak adlandırılanların dışında âşıkların birçok şekil ve türde ürettikleri şiirler vardır. Bunlardan biri de gelenekte ve literatürde “atışma, karşılaşma” vd. terimlerle adlandırılan şiirlerdir. Bu incelemede Türkiye sahası âşıklık geleneğinin önemli bir temsilcisi olan ve “Yaşayan İnsan Hazinesi” seçilen Âşık Maksut Feryadi'nin atışmaları örnek alınmıştır. Makalede ilk olarak “karşılaşma”, “deyişme” ve “atışma” terimlerinin tanımı, sınırlılıkları ve tasnifi konusunda yapılan çalışmalar değerlendirilmiş; ardından Maksut Feryadi'nin hayatı ve Türkiye sahası âşıklık geleneğindeki yeri hakkında kısa bilgi verilmiştir. Makalede bu türdeki şiirler, içerik özelliklerine göre sınıflandırılmış ve bu tasnifte Maksut Feryadi'nin 24 atışması; “tanışmak ve sohbet etmek” ve “rakibi mat etmek” için yapılan atışmalar şeklinde iki başlığa ayrılmıştır. Yapılan sınıflandırmanın ilk başlığında yer verilen atışmalarda âşıkların birbirlerine sataşmaları, rakiplerini zorlamaları veya genel olarak onları mat etme düşüncelerinden ziyade âşıkların herhangi bir konu üzerine duygu ve düşüncelerini dile getirerek diğer âşıklarla sohbet edip dinleyicileri eğlendirdikleri, bazen de dinî, ahlaki ve millî değerleri vurguladıkları görülmektedir. İkinci başlık altındaki atışmalarda da tek amaç, rakibine karşı üstünlük kurmaktır. Bu sebeple bu şiirlerde âşıklar; rakiplerinin karakteristik, fiziksel, sosyal ve şahsi özelliklerini, bazen mizahi bir dille, ifade ederek rakibine karşı galip gelmeyi hedefledikleri görülmüştür. Bu incelemede içerik temelli yapılan tasnifin sonraki âşık edebiyatı çalışmalarında bir model olması ve ayrıca metin merkezli çalışmalarda da bağlamı etkileyen faktörlerin önemli olabileceği çeşitli atışma örnekleriyle gösterilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Âşıklık geleneği, âşık şiiri, atışma, Âşık Maksut Feryadi.

A Classification of Verbal Duels Between the Minstrel Poets Based on The Examples of Âşık Maksut Feryadi

Abstract: The artists who represent the minstrel tradition of the Turkic World and who are known among the Oghuz Turks as “ozan” or “âşık” function not only as performers of the musical modes called “âşık havası,” but also as creators and transmitters of oral cultural forms such as poetry, epics, and folk narratives. In addition to performing works traditionally designated as “usta malı” (“compositions of master minstrels”), âşıks have produced poems in a wide range of forms and genres. One such genre comprises the poetic exchanges referred to in both the tradition and the scholarly literature by terms such as “atışma” and “karşılaşma.” This study examines the poetic duels of Âşık Maksut Feryadi,

* Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, İzmir/TÜRKİYE. E-posta: fazil.ozdamar@ege.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1729-0265.

a prominent representative of the minstrel tradition in Türkiye who has been recognized as a "Living Human Treasure." The article first reviews previous scholarship concerning the definitions, conceptual boundaries, and classifications of the terms "karşılaşma," "deyişme," and "atışma." It then provides brief information on the life of Maksut Feryadi and his position within the minstrel tradition in Türkiye. The poems examined in this study are classified according to their thematic and functional characteristics. Within this framework, twenty-four poetic duels performed by Maksut Feryadi are categorized under two principal headings: poetic duels performed "for acquaintance and conversation" and poetic duels performed "to defeat the opponent." In the first category, rather than seeking to silence or symbolically defeat one another, the minstrels engage in playful teasing, challenge their counterparts, express their emotions and opinions on various subjects, converse with fellow minstrels, and entertain the audience. At times, these performances also serve to emphasize religious, moral, and national values. In the second category, however, the principal objective is to establish superiority over the rival. Accordingly, the minstrels attempt to prevail over their opponents by emphasizing, often through humorous and satirical language, their rivals' characteristic, physical, social, and personal traits. This study aims to propose a content-based classification model for future research in minstrel literature while also demonstrating, through various examples of poetic duels, that contextual factors influencing performance should be taken into consideration in text-centered analyses.

Keywords: Minstrel tradition, minstrel poetry, verbal duel, Âşık Maksut Feryadi.

Giriş

Türk Dünyası ozanlık/âşıklık geleneğinin temsilcileri olan ve şaman, ozan, bakşı/bahşı, haycı, cırav/jırav, âşık vd. adlarla anılan sanatçılar, şiir, destan veya halk hikâyesi türünün yaratıcıları ve taşıyıcıları olmuşlardır. Hem destan içindeki hem de müstakil olarak söylenen şiirlerin saz eşliğinde, türkü formunda söylenmesinden dolayı "âşık havası" ya da "ezgi"de de bu sanatçıların yaratıcı ve taşıyıcı rolünün olduğunu söylemek mümkündür.

Türk Dünyası'nın muhtelif bölgelerindeki farklı isimlendirmelerden dolayı araştırmacılar da "ezgi" için çeşitli adlandırmalar kullanmışlardır. Âşıklık geleneğinin canlı olarak yaşadığı ve bu incelemenin kapsamını oluşturan Türkiye, Azerbaycan ve İran sahası âşıklık geleneklerinde yer alan bu terimlerin bazıları "makam, kaide, ayak, hava veya âşık havası" vd. adlarla karşılanmaktadır (Kırzioğlu, 1964, s. 200-203; Tüfekçi, 1983, s. 325-340; Oğuz, 1990, s. 23-24). Ezgi veya makam aynı zamanda Türk halk şiirinin tasnifinde tür ve şekil kadar önemli rol oynamaktadır (Oğuz, 2001, s. 15; Duymaz ve Şahin, 2021, s. 218-219).

Birçok şekil ve türde şiirin yaratıldığı ve icra edildiği âşıklık geleneğinde âşık atışmaları da müstesna bir yere sahiptir. Atışmaların karşılaşma ve deyişme adıyla da anıldığı ve bunların çoğunlukla irticalen ve saz eşliğinde söylendiği bilinmektedir. İlk örneklerinin 16. yüzyıldan itibaren görüldüğü iddia edilen bu şiiri söyleme kabiliyeti, âşıklar arasında erginlenmenin bir aşaması olarak görülmekte, hatta bazı âşıklar, atışma yapabilme yeteneklerinden dolayı kendilerini klasik divan şairlerinden üstün görmektedirler (Bali, 1975, s. 7457; Albayrak, 2004, s. 41; Artun, 2013, s. 74). Çeşitli âşık havalarını çalarak belirlenen şiir türlerinde atışma yapabilmek geçmişte olduğu gibi günümüzde de muhtelif âşıklık gelenekleri içinde âşığın önemli bir kabiliyeti olarak

görülmüştür. Âşık atışmalarında mağlup olan bir âşığın sazını bıraktığı, sazının kırıldığı veya elinden alındığı bazen âşıklığı bıraktığı bazen de artık dinleyici huzuruna çıkamayacak hâle geldiğine dair çeşitli âşık muhitlerinde görüşler ve inanmalar vardır (Taşlıova, 2017, s. 7). Bu durumun her atışmada olmadığını belirten ve soru-cevap esasına dayalı atışmalı-çözümlü muammalar sonunda kaybeden âşığın sazını usta âşığa vermesinin sembolik de olsa âşıklık geleneğinde görülen bir husus olduğunu ifade eden araştırmacılar da vardır (Durbilmez, 2010, s. 156).

Atışmaların âşıklık geleneğindeki bir diğer önemi de bu türdeki şiirlerin birçok destan/hikâyede aktif olarak kullanılmasıdır. Yukarıda saydığımız Türkiye, Azerbaycan ve İran sahası âşıklık geleneklerinde anlatılan birçok âşık destanında/hikâyesinde kahramanların konuşmalarının bu türdeki şiirlerden oluştuğu bilinmektedir.

Yine âşıklık geleneğinde atışmaların bazı çeşitlemeleri bir halk hikâyesi formu kazanarak âşık muhitlerinde anlatılagelmiştir. Bazı araştırmacılar bunları halk hikâyesinden ziyade “hikâyeleşmenin başlangıcı olan metinler” olarak adlandırmışlardır (Duymaz, 2012, s. 11). Türkiye ve Azerbaycan sahasında anlatılan “Âşık Şenlik ile Âşık Sümmâni Karşılaşması” bu tür metinlerin en bilinen örneğidir. Çıldır’da bir sünnet düğününde yapılan karşılaşmada iki âşığın amacı, birbirlerine galip gelmek değil ustaca deyişip sanat güçlerini ortaya koymaktır (Aslan, 1975, s. 99; Düzgün, 2000, s. 24-26; Düzgün, 2005, s. 51-55). İncelemede atışmaları konu edinilen Âşık Maksut Feryadi bunu “karşılaşma” adıyla anlatırken (URL1; URL2), Âşık Yılmaz Şenlikoğlu ve Âşık Mehmet Oktay (URL18; URL19; URL20) ve Âşık Nusret Toruni (URL21; URL22) bunu “atışma” olarak anlatmıştır. Bu türdeki bir diğer hikâye de Azerbaycan ve İran Türkleri âşık muhitlerinde anlatılan “Valih ile Zernigar Hikâyesi”dir. Hikâyede Demirkapı Derbent’te yaşayan Zernigar adında bir âşığın 38 âşığı yenip onların sazını alıp bağladığı veya sazını aldığı için onlara âşıklık yaptırmadığı, Karabağ’dan Valeh (Oğuz, 1997, s. 9) adlı bir âşığın ise Zernigar’ın karşısına çıkıp onu yendiği ve diğer âşıkları serbest bıraktığı anlatılmaktadır. Yine Gergerli Mehmed ile Mehpare Hanım Hikâyesi’nin konusu da aynıdır. Meydanında 18 âşığı yenip bağlayan Mehpare Hanım’ın karşısına Gergerli Muhammet çıkmış ve onu yenerek bağlanan âşıkları azat etmiştir. Bunlara Tebriz’de anlatılan “Âşık Ali ile Leyla Hanım Hikâyesi” ve “Âşık Hüseyin ile Reyhane Hanım Hikâyesi” de dâhil edilebilir (İbrahimi, 1389/2010; Özdamar, 2014, s. 74).

İncelemenin terminoloji kısmında karşılaşma, deyişme ve atışma terimleri hakkında ayrıntılı bilgi verileceğinden âşık karşılaşmaları ve bu karşılaşmaların üretimlerinin sınırlılığı ile ilgili bu kısa değerlendirme ve birkaç örnekle yetinilmiştir.

Bu inceleme, Türkiye sahası âşıklık geleneğinde önemli bir yere sahip olan ve günümüzde “Somut Olmayan Kültürel Miras” taşıyıcısı olarak âşıklık geleneğinin “Yaşayan İnsan Hazinesi (YİH)” seçilen Âşık Maksut Feryadi’nin atışmalarını konu edinmektedir. İncelemede ilk olarak âşık şiirinde çeşitli adlarla anılan ve literatürde karşılaşma, deyişme ve atışma terimleri ile genelleştirilen bu şiir türünün bir tasnifinin ardından Feryadi’nin hayatı ve Türkiye sahası âşıklık geleneğindeki yeri hakkında bilgi verilmiştir. Yapılan bu tasnif temelinde adı verilen âşığın günümüze kadar tespit edilen 24 atışması listelenmiş ve bunlar “tanışmak ve sohbet etmek için yapılanlar” ve “rakibi mat etmek için yapılanlar” şeklinde iki başlıkta sınıflandırılmıştır. Son olarak incelemede örneklem olarak sunulan atışmaların şiir metinleri dışında bu atışmaların yapıldığı zaman, mekân ve program vd. bilgileri ile atışma öncesinde ve esnasında hem âşıkların hem program sunucularının hem de -farklı bir âşık tarafından verildiyse- ayağı veren âşığın yaptığı konuşma, teşekkür, özür, hatta sataşmalarının icrayı ve metni

etkilediğinden dolayı bu kısımlar da incelemeye dâhil edilmiş ve böylece metnin bağlamı da okuyucuya sunulmuştur. Kullanılan veriler bağlamında makale, her ne kadar metin merkezli bir çalışma olarak görülsün de metni etkileyen diğer özelliklerin varlığı metni anlamlandırmak ve yorumlamak bakımından önemlidir. Çünkü bir metin; anlatıcı, söyleyici/aktarıcı veya icra edici ile dinleyiciden oluşmaktadır (Ekici, 2004, s. 119). Bronislaw K. Malinowski bu durumu; “Şüphesiz metin önemlidir fakat bağlamsız metin ölüdür.” diyerek açıklar. Dolayısıyla bir metnin anlatılma ve dinlenmesi kadar metnin yaratıldığı ve aktarıldığı sosyo-kültürel şartlar ile yaratıcı/aktarıcının dinleyici ile etkileşimi de metnin yorumlanmasında oldukça önemlidir (Çobanoğlu, 2005, s. 238). Makaledeki atışma şiirlerinin yanında diğer hususların da eklenmesi bu sebeptendir.

1. Terminoloji: Atışma, Deyişme ve Karşılaşma Terimleri

Türkiye sahası halk şiirinde “karşılaşma/karşılama, karşı-beri, atma mani, atma türkü,¹ atışma, dedim-dedi, deyişme, kanşarın vermek” vd. kelimelerle anılan ve âşıklık geleneğinde çoğu zaman atışma olarak adlandırılan bu türdeki şiirler incelendiğinde bunların içerik yönünden çeşitli farklılıkları görülebilir. Bazılarında sohbet, övme-övülme, hasret giderme ağırlıklı iken bazılarında eleştiri, yergi veya taşlama yönü ağır basan şiirler görülürken bazılarında ise bunların soru-cevap üzerine kurgulandığı ve rakibin bilgisini ölçmeyi amaçladıkları görülmektedir. Dolayısıyla da araştırmacılar bu şiirleri; “atışma”, “karşılaşma” bazen de “deyişme” terimleri altında toplayıp, haklı olarak, içerik yönüyle tasnif etmeyi tercih etmişlerdir.

Karşılaşmalarla ilgili en eski kayıtlardan birinin Kaşgarlı Mahmut tarafından kaleme alınan Divanü Lügat’it-Türk’te geçtiği iddia edilmektedir. Kaşgarlı Mahmut’un sözlüğünde verdiği (Kaşgarlı Mahmut, 1985, s. 94; 110):

Aydım anğar sewük
Bizni tapa nelük
Keçting yazı kerig
Kırlar edhiz bedhük

Aydı seniñ udhu
Emgek telim ıdhu
Yumşar katıg ödhi
Könglüm sanga yüğrük

dörtlüklerde geçen ilk kelimelerden dolayı araştırmacılar bu türün geçmişte “aydım-aydı” şeklinde olabileceğini ve bunun günümüzde “dedim-dedi” şekline büründüğünü belirtmişlerdir (İvgin, 1982, s. 255-263; Elçin, 1992, s. 304). Ancak günümüzde Türk Dünyası’nın muhtelif bölgelerinde görülen ve Türkiye sahası âşıklık geleneğinde ise “dedim-dedi” olarak kurulan şiirlerin dönüşüp “atışma” şekline büründüğünü söylemenin ne kadar gerçekçi olduğu muammasıdır. Bu tarzdaki şiirlerin atışmadan farklı olduğunu belirtip bunların “deyiştirme/atıştırma” olduğunu iddia edenler de vardır (Durbilmez, 2018, s. 195-196).

Hem araştırmacıların hem de âşıklık geleneği temsilcilerinin bu türdeki şiirlerin adlandırmasında kullandıkları “karşılaşma”, “atışma” ve Azerbaycan kültürel sınırları içinde kullanılan “deyişme” terimlerinin sınırlarının nasıl çizilmesi ve birinin diğerinden farkı veya aynılığı/benzerliğinin nasıl açıklanması gerektiği bu şiirlerin tasnifi açısından önemlidir. Çünkü şiirlerin üreticileri olan âşıkların tamamına yakınının da bu alandaki araştırmacıların bir kısmının da bu terimleri bazen aynı anlamda bazen de birbirlerinin

¹ Âşıklık geleneğinde atışma, deyişme ve karşılaşma terimleriyle bilinen bu gelenek, anonim halk şiirinde de vardır ve Karadeniz bölgesinde atma türkü, atma, atışma, çatma, çatışma, kesme türkü, karşılıklı türkü, karşı-beri, karşılama, karşılaşma ve kovalama gibi adlarla anılmaktadır (Ayrıntılı bilgi için bk. Mirzaoglu, 2015a, s. 235).

yerine kullandıkları görülmektedir (Alptekin ve Coşkun, 2006; Durbilmez, 2006, s. 344; Duymaz, 2012, s. 11). Örneğin Mehmet Yardımcı atışma terimini; “Âşıkların dinleyenler karşısında, deyişme sırasında birbirini iğneleyici fakat mizah çerçevesi içinde söyleşmeleri.” şeklinde tanımlarken (1998, s. 192); Nurettin Albayrak:

Saz şairlerinin karşılıklı deyişle tartışmaları, müsaare. Âşıklar arasında yapılan şiir yarışmalarında birinin okuduğu dörtlüğe veya beyte bir diğeri tarafından aynı vezin ve ayakla cevap verilmesi, âşık edebiyatının en zor ve halk tarafından en çok ilgi gören yarışmalarından biri (2004, s. 46).

şeklinde tanımlayıp açıklamıştır. Bayram Durbilmez ise atışma hakkında; “Atışmalar, usta âşıkların ustalıklarını sergiledikleri ve yarıştıkları bir imtihan niteliği taşır. Bu sebeple atışmaya ‘imtihan olma’, ‘meydana çıkma’, ‘âşıklar meydanı’ gibi adlar verildiği de görülmektedir.” (2016, s. 34) diyerek bu şiirlerin söylenme amacı ile ilgili; “Birbirini ölçmek, ustalıklarını kanıtlamak, muhabbet etmek, tanışmak, dinleyicileri eğlendirmek, geleneği yaşatmak, yarışmayı kazanmak, vb. pek çok amaçla atışma yapılabilmektedir.” olarak açıklamaktadır (2019, s. 69).

Doğan Kaya ise “izleyenleri eğlendirme maksadının ağırlıkta olduğu âşık karşılaşması” şeklinde tanımladıktan sonra atışmanın karşılaşma ve deyişmeden farklılıklarını:

Atışmada öncelikle eğlence amaçlandığından atışmada âşıkların birbirini yenmesi, mat etmesi söz konusu değildir; âşıklar irticalen söylediği manzum sözlerle rakibinden üstün gözükmeye çalışır. Seyirciyi eğlendirme amacı güdüldüğünden dar ayak kullanılmaz. Rakip, seyirciye hoş gelecek çarpıcı ve mizahi sözlerle alaycı ifadelerle ve tuhaf benzetmelerle seyirci karşısında küçük düşürülmek istenir (2000, s. 26; 2007, s. 114).

diye açıklayarak atışmanın sınırlarını çizmeyi denemiştir.

Deyişme teriminde de aynı durum söz konusudur. Aslan Tekin deyişmeyi; “Âşıkların karşılıklı olarak şiir söylemeleri.” şeklinde tanımlarken (Tekin, 1995, s. 172); Nurettin Albayrak ve Doğan Kaya biraz daha açıklama ekler ve deyişmeyi aşağıdaki şekilde tanımlayıp açıklayarak içeriği hakkında da bilgi vermektedirler:

Âşık edebiyatında iki veya daha fazla âşığın herhangi bir konuda manzum olarak söyleşmelerine verilen ad. Bir karşılaşma çeşidi olan deyişmede ne galip gelme ne de rakibi yeme; ona takılma, lâf atma vardır. Deyişmenin esası, verilen veya âşıklardan herhangi birinin açacağı bir ayakla her konudaki duygu ve düşüncelerin bir manzum sohbet havası içinde ortaya konulmasına dayanır (Albayrak, 2004, s. 134).

Azerbaycan’da karşılıklı türkü söylemeye verilen ad.”, “Bir karşılaşma çeşidi olup iki veya daha fazla âşığın manzum olarak söyleşmesi, sohbet etmesidir. Deyişmede galip gelme, rakibe laf atma, takılma yoktur (Kaya, 2007, s. 236).

Âşık karşılaşmaları da diğer terimler gibi birbirine karıştırılmıştır ancak tanım ve açıklamada bu şiirin sınırları daha geniş tutulmuştur: “İki veya daha çok âşığın bir arada, bilirkişi/ler veya halk topluluğu önünde, sazlı-sözlü imtihan olması, karşılıklı atışması veya birbirlerinin sözlerine karşılık şiir söylemeleri.”, “Saz şairlerinin imtihan olması, yarışması.”, “Âşıkların bilirkişiler önünde veya seyirciler karşısında sazlı sözlü diyaloglarla karşılaşması.” (Dizdaroğlu, 1969, s. 33; Aslan, 1975 s. 71; Elçin, 1992, s. 304). Karşılaşmanın atışma ve deyişmeye nazaran daha genel bir kavram olduğunu ve bunları da bünyesinde topladığını iddia eden Doğan Kaya karşılaşma terimini; “En az iki âşığın irticali olarak durumlarını, düşüncelerini, bilgi ve tecrübelerini sergilemek; dinleyenleri eğlendirmek veya birbirlerine üstünlük sağlamak için belirli kurallar çerçevesinde manzum olarak söyleşmeleri” şeklinde açıklayıp karşılaşmalarda âşıkların

birbirlerini ‘bağlamak’ için onu zor durumda bırakmak istediklerini söyler (2000, s. 27; 2007, s. 416). Nurettin Albayrak; “Saz şairlerinin birbirlerini sazda ve sözde yenmeye çalışması, yarışma.” şeklinde tanımladıktan sonra:

Karşılaşmalar, bilirkişi veya seyirci önünde sazlı sözlü diyaloglarla yapılır. Âşıkların karşı karşıya gelmeleri çeşitli vesilelerle olur. Bu, tesadüfen olabileceği gibi çeşitli toplantılar sonucu veya istenerek bir araya gelmek suretiyle de gerçekleşebilir. Saz şairleri deyişlerinde irtical sonucu kafiyeyle pek dikkat etmedikleri hâlde deyişmelerde ve karşılaşmalarda birbirini bağlamaya, yani sorulan sorular ve kullanılan ayaklarla birbirlerini zor durumda bırakmaya çalışırlar. Dar ayakla şiir söylemek suretiyle karşısındakine yol gösteren bir saz şairine, rakibi uymak zorundadır. Bunu yapamayan saz şairi yenik düşer (Albayrak, 2004, s. 301).

diyerek karşılaşmayı, deyişme ve atışmalardan ayırır.

Umay Günay ise âşık üretimlerini “sistemli ve serbest deyişler” şeklinde iki grupta ele alır ve sistemli deyişler içinde ele aldığı âşık karşılaşmalarını; karşı-beri, atışma, deyişme, tekellüm, müsaare gibi adlarla anılan terimlerle aynı göstererek; “Birden fazla âşığın dinleyici huzurunda veya herhangi bir yerde karşı karşıya gelerek birbirlerini sazda ve sözde belli prensipler içinde denemeleri, galip gelmeyi istemeleri ve yarışmaları” olarak açıklamaktadır (Günay, 2015, s. 58-67; 82; 223-224).

Bu kısımda adı ister atışma, deyişme veya karşılaşma olsun bunun işleyiş usulü hakkında da bilgi vermek gerekmektedir. Âşık geleneğinde bu türdeki karşılaşmalarda, yöreden yöreye az-çok farklılık arz etse de, kural şu şekildedir: Karşılaşmaya yaşlı veya üstat kabul edilen veya misafir olan âşık başlar. Ya meclisin veya yarıştırmacıların verdiği ayak ve konu üzerinde söyler ya da kendisi herhangi bir konuda istediği ayakta şiir okur. Daha sonra diğer âşık veya âşıklar da bu ayakta şiir söyledikten sonra ilk ayak tamamlanmış olur. Bu defa öteki âşık yeni bir ayakla başlar veya bilirkişi tarafından başlatılır, diğerleri aynı ayakla onları izler (Aslan, 1975, s. 71; Elçin, 1992, s. 304).

Metin Eke ise bu işleyişi şu şekilde açıklar:

Atışmalarda belli kurallar olur ve âşık, basamak hâlinde karşılaşarak üstat âşığa kadar gider. Karşılaşma yapacak iki âşık, büyükçe bir odada buluşurlar. Oda, meraklılarca tıklım-tıklım doludur. Bu işi bilen iki, üç saz âşığı da müsabakayı idare edip gerekli yerlerde müdahale ederler. Gelenekler göz önüne alınarak söze önce yaşlı âşık başlar veya misafir olana söz hakkı verilir. Verilen ayak (kafiye) hedef alınarak söze başlayan âşık, muhatabına bir dörtlük söyler ve cevap bekler. Karşılıklı soru-cevap atışması sonunda cevabı veremeyen, isteneni bulamayan âşık yenilgiyi kabul edip ortaya konulan ödülü kaybettiği gibi elindeki sazını da yenilgi delili olarak ortaya bırakıp gider (Eke, 2000, s. 193).

Yukarıdaki tanım ve açıklamalarda görüldüğü üzere üç terim de çoğunlukla birbirlerinin yerine kullanılmış ve içerik temelli bir bakış açısıyla farklılıklar üzerinden ayrıştırılarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu durumun söz konusu şiirlerin üreticileri olan âşıkların adlandırmalarında da olduğu söylenebilir. Bu karışıklığın önüne geçmek isteyen Doğan Kaya, bu terimlerin sınırlarını yine içerik yönüyle ele alarak “Karşılaşmada mat etme, galip gelme; atışmada eğlendirme; deyişmede ise sohbet esastır.” şeklinde açıklamıştır (2000, s. 28). Bu sınırlandırma ve açıklama, araştırmacılar için olumlu bir değerlendirme olarak kabul edilebilir ancak Türkiye sahasında âşıklık geleneğinin canlı olduğu bölgelerde yaygın olarak kullanılmayan, özellikle Azerbaycan kültürel sınırı içinde şive kullanımına bağlı olarak kullanılan “deyişme”yi ayrı bir terim olarak vermenin gerekliliği tartışılmalıdır. Ayrıca Azerbaycan ve İran Türkleri âşıklık

gelenğinde “atışma” teriminin kullanılmadığı, bu kelimenin yerine “deyişme”nin kullanıldığını hatırlatmak gerekmektedir (Özdamar, 2014, s. 77-85; Azizpur, 1388/2009, s. 5; Kobotarian, 2013, s. 91-93; Saî, 1383/2004; Mirzaoglu, 2015b, s. 255-262).

Yine Doğan Kaya’nın karşılama terimini açıklarken kullandığı “mat etme, galip gelme” anlamının tüm karşılaşmalarda görülmediği aşıkardır. Çünkü Türkiye ve Azerbaycan âşıklık geleneğinde hâlâ anlatılan “Âşık Şenlik ile Âşık Sümmani Karşılığı”nın içeriği incelendiğinde Çıldır’da bir sünnet düğününde karşılaşan iki âşığın gayesi, birbirlerini mat etmek değil ustaca deyişip sanat güçlerini ortaya koymaktır (Aslan, 1975, s. 99; Düzgün, 2000, s. 24-26; Düzgün, 2005, s. 51-55). Atışma ve karşılaşmalardaki “galip gelme” ile ilgili bu açıklama, haklı olarak, eleştirilmiştir. Erdoğan Altınkaynak bu hususla ilgili olarak:

Birbirini tanıyan veya dostluk kuran âşıklar yine birbirlerini koruyacaktır. Bu noktada âşıkların birbirini zor duruma düşürmesi, rakibinin bilemeyeceği şekilde sözler üretmesi, anlamayacağı dilden soru sorması kadar buna cevap vermek de önemlidir ve bu durumda âşıkların davranışları ‘ekmeğine mani olmak’ veya ‘yaşam alanı’na müdahale etmek değil hoşgörü ve alçak gönüllü davranmaktır. Sosgertli [Mehmet Hicrani] ile Mevlüt İhsani’nin karşılaşmasında acaba Sosgertli hoşgörülü davranmasaydı veya iki âşık arasında husumet olsaydı durum ne olurdu? ... Demek ki burada atışma veya deyişme ya da karşılaşmalar milleti eğlendirmek değil aynı zamanda bir psikolojik savaş malzemesi de olabiliyor veya Kılıççı Mustafa ile karşılaşmasında Âşık Şenlik’in bunu bir izzet-i nefis meselesi yaparak içindeki bütün kını boşaltmasına ve rakibinin bir daha kendi alanında yaşama ve sanat icra etmesine imkân tanımıyor. O hâlde atışmaları sadece milleti eğlendirmek maksadıyla yapılan bir âşık eylemi diye adlandırmamız mümkün değildir (2021, s. 136-137).

diyerek karşılaşma ve atışma terimlerini “galip gelme” veya “eğlendirme” ile ilişkilendirip bunları bir sınır içine hapsetmenin mümkün olmadığını dile getirmektedir.

Bu kısımda âşıklık geleneğinin bazı temsilcileri de aynı düşüncededirler. Umay Günay’ın Adanalı Âşık Feymani’den naklen verdiği bilgide karşılaşmaların geçmişte “muhabbet etmek, kimlik öğrenmek, etrafta meclis varsa meclisi eğlendirebilmek için vd.” sebeplerle yapıldığını, bunun “galip gelme”ye evrilmesinin sebebinin günümüzde gelenekten olmayan kişilerin düzenlediği âşık toplantılarındaki tutumdan kaynaklandığını ve bazı yarışma dallarının yaygınlaşmasının bu karşılaşmaların gayelerine değişik yönlerden tesir ettiğini dile getirmektedir (2015, s. 82).

Türkiye sahasında karşılaşma ve atışmanın içeriğindeki “mat etme-eğlendirme” hususu ile ilgili örnekler çoğaltılabilir. Ancak bu konuda şunları söylemekte fayda vardır. Hem karşılaşmaları hem de atışmaları bir/kaç kelimenin içine hapsedip onlara bir sınır çizmek zor görünmektedir. Özellikle de metin merkezli çalışmalarda tanımlayıp sınırlandırdığımız bir terimle ilgili bunun tersini gösteren bir metin örneğiyle karşılaşılması durumunda bu sınırların dışına çıkılması bir hayli mümkündür. Bu sebeple adı ister “karşılaşma” isterse “atışma” olsun, bu tür şiirleri sınıflandırırken bunları bir/kaç kelimenin tekeline sokmak yerine grup hâlinde değerlendirmek daha uygulanabilir görülmüyor. Bu sebeple makalede âşıkların bu türdeki söyleşmeleri “atışma” olarak adlandırılmıştır. Bu terimin Azerbaycan ve İran Türklerinde “deyişme” adıyla kullanıldığı ve Türkiye’nin özellikle Doğu Anadolu bölgesindeki bazı şehirlerin Azerbaycan kültürel sahası içinde yer almasından dolayı atışma teriminin yanında deyişmenin de kullanıldığı hatırlatılmalıdır. Ancak günümüzde olmasa da geçmişte şehir şehir veya köy köy gezen âşıkların plansız bir şekilde karşılaşmaları ve bu şekilde yapılan söyleşmelerin ise “karşılaşma” kabul edilmesi normaldir. Adlandırmaları ne olursa olsun

şiiirlerin yapılma amacı aynıdır. Dolayısıyla planlı ve isteyerek oluşturulan bir meclisteki söyleşmelere “atışma”, plansız bir şekilde oluşanlardaki söyleşmelere ise gelenekte “karşılaşma” adı verilmesi gerektiği düşüncesindeyiz. Ancak günümüzdeki atışmaların bir şenlik veya programda çeşitli amaçla toplanan âşıklar tarafından yapılmadığı ve plansız bir karşılaşmanın olmaması sebebiyle makalede bu tür için “atışma” terimi tercih edilmiştir.

Aslında atışmaları içeriğine göre gruplandırıp sınıflandıran bazı çalışmalar yapılmıştır. Dilaver Düzgün bu hususla ilgili “müsaare, deyişme, söyleşi, atışma, bağlama, tekellüm gibi adlar verilen âşık karşılaşmalarındaki karışıklığın biçim özelliklerinden ziyade içerik yönünden değişiklik arz ettiğini ve hangi terimin hangi türü karşıladığının açıklık kazanmadığını” söyleyerek âşık karşılaşmalarını bir/kaç kelimenin tekeline sokmaktan ziyade bunları içerik yönüyle üç grupta ele almanın uygun olacağını belirtir ve ilk gruptakilerin “tanışmak ve sohbet etmek için”, ikinci gruptakilerin “zayıf yönlerini hedef aldığı rakibini mat etmek için”, üçüncü gruptakilerin ise “muamma vd. türleri kullanarak şiirde sorduğu sorularla rakibi mat etmek için” olduğunu söylemektedir (2021, s. 483-484). Kanaatimizce Dilaver Düzgün’ün tasnifinde ikinci ve üçüncü grup arasında fark yoktur. Çünkü ikinci grupta ele alınan atışmalarda “rakibin hedef alındığı ve saz şairliğinin yetersizliği üzerine kurulan şiirlerde iki âşık arasında saldırı ve savunma anlayışının hâkim olduğu” iddiası ile üçüncü gruptakilerde “rakibini ‘bağlayabilmek’ için cevabını bilemeyeceğini tahmin ettiği sorular sorulduğu ve doğru cevap alınmaması hâlinde mat edileceği” fikri arasında belirgin bir fark görülmemektedir ki ikisinde de “rakibi mat etme ve galip gelme” düşüncesi vardır. Ancak yöntem farklıdır. Üçüncü grupta incelenenlerde şiir; muamma, lugaz, bilmece vd. türlerle yaratılan şiirlerle atışma yapılırken ikinci gruptakilerde belli bir şart yoktur. Dolayısıyla bunları iki gruba ayırmanın bir gereği olmadığı düşünülmektedir. Bu sebeple makalede bu iki grubu birbirinden ayırmamış ve yapılan tasnifte Âşık Maksut Feryadi’nin karşılaşmaları “tanışmak ve sohbet etmek için yapılanlar” ile “rakibi mat etmek için yapılanlar” olmak üzere iki başlıkta incelenmiştir.

2. Maksut Feryadi’nin Hayatı, Âşıklık Eğitimi ve Âşıklık Geleneğindeki Yeri

Kars’ın Arpaçay ilçesinde 04.05.1961’de dünyaya gelen ve küçük yaştan itibaren âşıklık geleneğine ilgi duyan Maksut Koca’nın bu ilgisinde ilk olarak babası İskender Koca’nın âşık olmasa da birçok âşık havasını, şiirini ve hikâyesini bilmesi; bunları çeşitli ortamlarda icra edip anlatması ile doğup büyüdüğü bölgede âşıklık geleneğinin canlı olması yatmaktadır. İlkokul yıllarında küçük bir cura ile saz çalmayı öğrenen Maksut Koca, babasından aldığı eğitimin ardından Kars’ın köylerinde sanatını icra etmeye başlar. Gençlik yıllarını bir süre Kars’ta bir süre de İstanbul’da yaşayarak geçiren M. Koca’nın mahlası, Kars’ın usta âşığı Âşık Mehmet Hicrani tarafından verilmiştir. Kars’taki köy düğünlerinde tanınmaya başlayan Maksut Feryadi’nin Türkiye’de tanınması İstanbul’da Harika Plak tarafından çıkarılan kasetlerle olmuştur (Koca, 2007, s. 5; Halıcı, 1992, s. 304; Çelik ve Özsoy, 2001, s. 107; Taşlıova, 2008, s. 107; Bolçay, 2012, s. 16; Yılmaz, 2011, s. XXVI; KK1; URL3; URL4).

Türkiye sahası günümüz âşıkları içinde çok yönlü âşıklardan biri olan Âşık Maksut Feryadi’nin katıldığı âşıklar bayramları ile çeşitli festival ve programlarda birçok ödül almıştır. Hem geçmişte hem de günümüzde çeşitli radyo ve TV programlarına katılan Feryadi, şiirlerinde toplumda model insan yaratmak için elzem olan birçok değeri sıkça işlemiş ve çeşitli değerleri; uyarı, telkin, tembih, tavsiye vd. yollarla insanlara nakletmeyi

amaçlamıştır. Şiirlerindeki bu değerler, onun ününü Türkiye dışına da taşımıştır. Harvard Üniversitesi ve New England Konservatuvarı tarafından yapılan bir araştırma sonunda 30 şiiri, aranan özellikte bulunarak “eserleriyle barışa ve insan sağlığına katkılarından dolayı” Feryadi’ye “üstün başarı ödülü” verilmiş ve bu şiirler İngilizceye çevrilerek yayımlanmıştır. Bu durum onun dünyadaki savaşların sona ermesi, dünya barışı ve insan sağlığının önemi gibi konularda yarattığı şiirlerinin sadece Türk kamuoyunun değil dünya kamuoyunun da ilgisini çektiğinin bir göstergesidir. New England Konservatuvarı’ndan aldığı bu ödül sonucu, Dr. Robert Laberee ve Prof. Fatma Tomek tarafından 2002 yılında Amerika’ya davet edilen ve burada 8 ayrı üniversitede konserler verip 22 gün boyunca New England Konservatuvarı’nda kendi dalında misafir öğretim elemanı olarak ders veren Feryadi, Türk âşıklık geleneğini burada temsil etme şansı bulmuştur (Koca, 2007, s. 6; Özdamar, 2024, s. 28-29). Ancak Feryadi’nin aldığı en önemli ödül, 2010’da “Yaşayan İnsan Hazinesi” seçilmesidir. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının tespitinde “Halk Ozanı/Âşık” kategorisinde YB1988.0179 Arşiv Numarası ile kayda alınan (URL5) Feryadi, 2.0044 kayıt numarası ile YİH seçilmiştir (Özdamar, 2024, s. 22-25; URL6).

3. Âşık Maksut Feryadi’nin Atışmaları

Yapılan incelemede Maksut Feryadi’nin 24 atışması tespit edilmiştir. Bunların ikisi kitap/tez çalışmasında yayımlanmıştır (Halıcı, 1992, s. 544-546; Bolçay, 2012, s. 360-362). Kalanları ise çoğunluğu Feryadi’nin katıldığı özel günler, festivaller ve TV’de yayımlanan âşık programları gibi çeşitli programlarda kaydedilen video kayıtlarından tespit edilmiş ve tarafımızca yazıya geçirilmiştir. Yine de geçmiş yıllarda âşığın yaptığı ve tarafımızca tespit edilemeyen birçok karşılaşmasının olabileceği veya hâlâ âşıklığını icra edip çeşitli programlara katılan bu âşığın günümüzde de çeşitli konularda atışmalar yapabileceğini hatırlatmak gerekmektedir.

Bu kısımda birincil ve ikincil sözlü kültür ortamlarından da kısaca bahsetmek gerekmektedir. Walter J. Ong, yazıyla tanışmamış toplumların kültürel aktarım ortamını “birincil sözlü kültür ortamı”; varlığı yazı ve matbaa teknolojilerine dayanan telefon, radyo ve televizyona özgü elektronik kültür ortamını ise “ikincil sözlü kültür ortamı” olarak değerlendirmektedir (2007, s. 15). Bu durum âşıklık geleneği çalışmalarında da kullanılmış ve araştırmacılar bu gelenekteki üretimleri sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamına göre değerlendirmişlerdir (Çobanoğlu, 2000, s. 128-159; Özarslan, 2001, s. 207-334). Makalede kullanılan veriler, ikincil sözlü kültür ortamına aittir ve bunların birkaçı çeşitli matbu eserlerde yazılı olarak, diğerleri de ses ve görüntü formatıyla çeşitli internet platformlarına yüklemenin ardından anında okura/dinleyiciye ulaşmaktadır. Dolayısıyla gelenekte anlatıcı olan âşık, dinleyici olan halk ve anlatım ortamı olan kahvehane veya çeşitli meclisler boyut değiştirmiştir. Bu kısımda âşık kahvehaneleri gibi geleneksel icra ortamlarının kısmen devam ettiğinin altını çizmek gerekmektedir. Ancak internet siteleri de yeni bir kültürel aktarım ortamını oluşturmaktadır (Duman, 2019, s. 976).

Bu kültürel aktarım ortamında elde edilen ve Maksut Feryadi’nin dâhil olduğu atışmaların bazıları iki, bazıları ise üç, dört ve beş âşıkla yapılmıştır. Bu atışmalarda hem katılımcı sayıları hem de içeriği temelinde yapılan tasnif bir tabloda şu şekilde gösterilebilir:

ÂŞIK ATIŞMALARININ TASNİFİ VE ÂŞIK MAKSUT FERYADİ'DEN BAZI ÖRNEKLER

Katılımcılar (Âşık Maksut Feryadi dışında)	Atışma sayısı	Tanışmak ve sohbet etmek için yapılan atışmalar	Rakibi mat etmek için yapılan atışmalar
Âşık Ali Rıza Ezgi	4	2	2
Âşık Mürsel Sinan Uğursu	2	2	
Âşık Erol Şahiner	2	2	
Âşık Fuat Çerkezoğlu	2		2
Âşık Yener Yılmazoğlu	1	1	
Âşık Orhan Üstündağ	1	1	
Âşık Ali Rıza Ezgi Âşık Bayram Denizzoğlu	3	1	2
Âşık Mürsel Sinan Uğursu Âşık Bayram Denizzoğlu	1	1	
Âşık Kul Nuri Âşık Ahmet Poyrazoğlu	1		1
Âşık Kul Nuri Âşık İhsan Yavuzer	1		1
Âşık Mürsel Sinan Uğursu Âşık Yener Yılmazoğlu	1	1	
Âşık Orhan Üstündağ Âşık Erol Şahiner	1		1
Âşık Orhan Üstündağ Âşık Mustafa Kurbanoğlu	1		1
Âşık Veysel Yıldızır Âşık Âdem Aydınır Âşık Behram Aktemur	1	1	
Âşık Yener Yılmazoğlu Âşık Bayram Denizzoğlu Âşık İsmail Azeri	1		1
Âşık Kul Nuri Âşık Mürsel Sinan Uğursu Âşık Erol Ergani Âşık Ahmet Poyrazoğlu	1	1	

İncelemenin sınırı gereği bu atışmaların tamamının metnini vermek ki makalede şiir metinleri dışında bağlamı etkileyen diğer bilgilerin de verildiği düşünülürse imkânsızdır. Bu sebeple makalede tasnifin her başlığına beşer atışma metnine yer verilmiştir. Bunlar yukarıdaki tabloda katılımcıları ve hangi başlıkta olduğu **koyu** (İ. **bold**) yazılmış atışmaların (bazen birinin) tam metinleridir.²

² Atışmalar yazıya geçirilirken kullandığımız yöntem ve yazım kuralları şunlardır: 1. Azerbaycan Türkçesinde söylenenler de dâhil olmak üzere tüm şiirler T.C. resmî alfabesiyle yazılmıştır. Bu metinlerde yaratıcı/ıların dil hususiyetlerine, söylem tekniğine, kullanılan kelimelere ve kelimelerin telaffuz biçimine müdahale edilmemiş, söylendiği gibi yazıya aktararak okuyucuya sunulmuştur. 2. Ses veya video olarak kaydedilmiş atışmalarda metne anlam bakımından katkı sağlamayan “ey, oy, aman, ölürem, efendim” gibi çeşitli sesler ile bazı kelime ve kelime gruplarını yazıya geçirilmemiştir. 3. Şiir ve konuşmalarda metnin anlamını okuyucuya verebilmek için ilgili yerlerde noktalama işaretleri kullanılmış ve gerekli kelimelerde sözlüklendirme yapılmıştır. TDK sözlükleri, Kubbealtı Lügati, Obastan ve Adasözlük internet sitelerinden online olarak yapılan sözlüklendirmede İstanbul Türkçesinde veya yazı dilinde kullanılmayan, bir kısmı ise Azerbaycan Türkçesinde veya âşığın doğup büyüdüğü bölgenin ağız özelliklerinde kullanılan kelimelerin anlamları, semantik olarak ve çekimleriyle birlikte köşeli ayraç işareti [] içinde verilmiş, ayrıca bu anlamı veren kısımların yazı boyutu küçültülmüştür. 4. Bazı atışmalar görüntülü olarak video

3.1. Tanışmak ve Sohbet Etmek İçin Yapılan Atışmalar

Tabloda görüleceği üzere Âşık Maksut Feryadi'nin bu başlık altında incelenen 13 atışması vardır. Bunlar çeşitli programlarda veya şenliklerde Âşık Ali Rıza Ezgi, Âşık Mürsel Sinan Uğursu, Âşık Erol Şahiner, Âşık Yener Yılmazoğlu, Âşık Fuat Çerkezoğlu, Âşık Bayram Denizoğlu, Âşık Veysel Yıldız, Âşık Âdem Aydın, Âşık Behram Aktemur, Âşık Kul Nuri, Âşık Erol Ergani ve Âşık Orhan Üstündağ ile yapılmıştır.

3.1.1. Âşık Maksut Feryadi ile Âşık Mürsel Sinan Uğursu Atışması

Fotoğraf 1: Maksut Feryadi ve Mürsel Sinan Uğursu atışmasından bir kare (URL8).

Âşık Mürsel Sinan Uğursu ile yapılan bu atışma, TRT 4'ün Cumhuriyet Bayramı konulu bir programında stüdyoda yapılmıştır. Cumhuriyet Bayramı'nın 85. yılı kutlamaları için yapılan programdaki bu atışmanın konusu da bu bayramla ilgilidir.

Atışma metni:

Âşık Mürsel Sinan Uğursu:

Bu yıl seksen beşincisi, ne mutlu,
Sözümüzde millî egemenlik var.
Türk milleti onuruyla gurtardı,
Özümüzde millî egemenlik var.

Âşık Maksut Feryadi:

Tarihlerden silinir mi efendim?
Yazımızda millî egemenlik var.
Hem ruhumda, bedenimde, başımda,
Gözümüzde millî egemenlik var.

Âşık Mürsel Sinan Uğursu:

Bizler gittik Atatürk'ün izinde,
Hürriyet var Türk halkının özünde,
Âşıkların sohbetinde, sözünde,
Sazımızda millî egemenlik var.

Âşık Maksut Feryadi:

biçiminde kaydedilmiş ve çeşitli platformlarda yayımlanmıştır. Bu şekilde kaydedilmiş metinlerde icracı veya anlatıcının anlatım esnasındaki el-kol hareketleri ya da jest ve mimikleri ile bazı açıklamalar parantez işareti () içinde, yazı boyutu küçültülerek yazılmıştır. 5. Son husus bazı şiirlerdeki farklı mısra ve kelimelerin yazımı ile ilgilidir. Hem yazılı metinlerde hem de video kayıtlarındaki atışmaların bazı mısraları veya mısralardaki bazı kelimeler farklıdır. Bu farklılık ve eklemelerin tamamı yazıya geçirilmiş ve aynı mısrada iki eğik çizgi işareti // içinde verilmiştir.

Ben tanırım güzel bakan gözleri,
Ben bilirim baharları, yazları,
Son ki nesil/Oğlum, kızım/ takip etsin bizleri,
İzimizde millî egemenlik var.

Âşık Mürsel Sinan Uğursu:

Mürsel-i Sinan'ım, ne günler çektik?
Çanakkale'mizde ne kanlar döktük?
İstiklali oğlumuza devrettik,
Kızımızda millî egemenlik var.

Âşık Maksut Feryadi

Maksut'um, bu yolda koymuş canını,
Ben bilirim bugünümü, dünümü,
Dedemin kanından almış rengini,
Bezimizde millî egemenlik var (Bolçay, 2012, s. 363-364; URL8).

Görüldüğü gibi yukarıdaki atışmada rakibi mat etme ya da onu eleştirme ile ilgili bir durum söz konusu değildir. Cumhuriyet Bayramı vesilesiyle yapılan bir programda yapılan atışmada her iki âşık da Türk milletinin bağımsızlık düşüncesi ile Millî Mücadele'de ve Çanakkale savaşlarında verdiği mücadele, Atatürk'ün önderliği ve âşıkların bu mücadeleye bakışından bahsetmektedir.

3.1.2. Âşık Maksut Feryadi ve Âşık Yener Yılmazoğlu Atışması

Fotoğraf 2: Maksut Feryadi, Murat Çobanoğlu ve Yener Yılmazoğlu atışmasından bir kare (URL9).

Âşık Murat Çobanoğlu tarafından sunulan “Saritel” adlı bir TV programında yapılan bu atışma, 22.09.2020’de Yılmazoğlu Müzik-Saritel’in sosyal medya hesabından paylaşılmış ancak atışmanın nerede ve ne zaman kaydedildiği hakkında bilgi bulunamamıştır.

Atışma metni:

Âşık Murat Çobanoğlu: Ben diyorum ki önce bir, gençlerimize şöyle, Maksut kardeşimizle Yener gardaşıma; bir ayak yani tapya. Tapya vereceğiz. İsterseniz siz açın, isterseniz ben; nasıl isterseniz. Ben bir tapya veriyim [vereyim].

Dost, dostunu gören [gördüğü] zaman,
Bülbül bayram eyler, gül bayram eyler.

Âşık Maksut Feryadi: Kim ohuyacak [söyleyecek]?

Âşık Murat Çobanoğlu: (Âşık Maksut Feryadi'ye dönerek) De, sen aç; tapşır. Yanımda, yakınsın sen.

Âşık Maksut Feryadi:

Bir dost, bir dostunu gördüğü zaman,
Bülbül bayram eyler, gül bayram eyler.
İki âşık [âşık] bir araya/mejdana/ gelince,
Mızrap bayram eyler/eder/, tel bayram eyler.

Âşık Yener Yılmazoğlu:

Ne güzel söyledin, ne güzel dedin,
Ağız bayram eder, dil bayram eyler.
Gars'ından [Kars'ından] bah [bak]/O Gars'ından/, İstanbul'a/buralara/ gelmişler,
Kervan bayram eder, yol bayram eyler.

Âşık Maksut Feryadi:

İki hasret birbirini görünce,
Hasret bitip sevgi cana erince,
Şevkatli kol bir garibi/yetimi/ sarınca,
Yetim/Garip/ bayram eder, kol bayram eyler.

Âşık Yener Yılmazoğlu:

Ne güzel ortada, bahsana [baksana] varı,
Açılmayan içindedir o sırrı,
Dinleyenner [dinleyiciler] çiçek, bizler de arı,
Kovan bayram eder, bal bayram eder.

Âşık Maksut Feryadi:

Maksut'um, bir dua eyler Mevla'ya,
Hiç kimseyi salma bitmez devaya,
Eğer Mecnun gavuşırsa [kavuşursa] Leyla'ya,
Mecnun bayram eyler, çöl bayram eyler.

Âşık Yener Yılmazoğlu:

Yılmazoğlu, derinlere dalırda,
Arayan da muradını bulursa,
Eğer bir gün göçler geri dönerse,
Dere bayram eder, göl eder.

Âşık Murat Çobanoğlu: Hemen tabi reklama girmeden önce benim de hoşuma gitti ama bir şeyi dedim söylersiz ama demediz [demediniz]. Bunu ben bağlamak istiyorum.

Âşık Murat Çobanoğlu:

Çobanoğlu der ki bu mudur sözü?
Gayıp olmaz [kaybolmaz] igitlerin [yiğitlerin] heç [hiç] yüzü,
Şimdi Garslılar/Güzel Gars'ım/ seyredir sizi/bizi/,
Ahab bayram eder, el [memleket] bayram eder (URL9).

Atışmada "ayak", Murat Çobanoğlu tarafından verilmiş ve hangi âşığın hangi sırada söylemeleri gerektiği gibi yönlendirmeler aynı âşık tarafından yapılmıştır. Ayrıca atışmanın tamamlanmasının ardından bir dörtlük de M. Çobanoğlu seslendirmiştir.

Dostluk üzerine kurulan bu atışmada âşıkların dost ve dost olma üzerine düşünceleri bir sohbet havasında dile getirilmiş ve dostların ayrı düşmesi veya kavuşması durumunda neler olacağı telmihlerle yorumlanmıştır.

3.1.3. Âşık Maksut Feryadi ile Âşık Erol Şahiner Atışması

Fotoğraf 3: *Maksut Feryadi ve Erol Şahiner atışmasından bir kare (URL10).*

Maksut Feryadi'nin İstanbul'da işlettiği "Âşıklar Otağı"nda dinleyicilerin de katıldığı bir program esnasında kayda alınan bu atışmanın ne zaman yapıldığı hakkında net bir tarih bulunmasa da deşifrenin yapıldığı video kaydı, 05.01.2023'te âşığın kendi sosyal medya hesabından paylaşılmıştır.

Atışma metni:

Âşık Erol Şahiner: Dinleyelim arkadaşlar, sessizlik lütfen.

Beş bin yıllık gelenektir âşıklık,
Sohbet bozulmasın, saz değişmesin.
Sonra ataları küstürürüz biz,
Makam değişmesin/bozulmasın/, söz değişmesin.

Âşık Maksut Feryadi: "Makam değişmesin, söz değişmesin." mi dedin, "Makam bozulmasın, söz değişmesin." mi dedin?

Seyirciler: Makam bozulmasın, söz değişmesin.

Âşık Erol Şahiner: "Makam bozulmasın, söz değişmesin." Bir de "Saz değişmesin." dedim. İkisini dedim. "Söz ve saz"ı dedim hocam.

Âşık Maksut Feryadi:
Mademki biz bir çınarın köküyüz,
Yaprak değişmesin, öz değişmesin.
Her güzelin güzelliği üstünde,
Kırpık değişmesin, göz değişmesin.

Âşık Erol Şahiner:

Gelin dostlar, Hak yolunu turalım,
Doğru alıp doğruca da satalım,
Kötülük zarardır, biz unutalım,
Eda değişmesin, naz değişmesin.

Âşık Maksut Feryadi:
Bizim sofra soranların sofrası,
Bize köprü kuranların sofrası,
Dervişlerin/Bizim sofra/, erenlerin sofrası,
Ekmek değişmesin, tuz değişmesin.

Âşık Erol Şahiner:

Şahiner der; edep ile kuşansın,

Bazen olur, güzel gitmezse şansın,
Gelenekler, görenekler yaşansın,
Oğul değişmesin, kız değişmesin.

Âşık Maksut Feryadi:

Maksut’um, gönlümü viran eyleme,
Kervanını her diyarda eyleme,
Her zaman/yerde/ doğru ol, yalan söyleme,
Surat değişmesin, yüz değişmesin (URL10).

Bu atışmanın konusu ise âşıklık ve âşıkların özellikleri ile ilgilidir. Âşıklık geleneğinin temsilcilerinin toplumdaki yerinin vurgulandığı şiirlerde ayrıca çeşitli “değerler” de ön plana çıkarılmıştır. Dinleyicilerin huzurunda yapılan atışmada dinleyiciler de konuşmalara dâhil olmuş ve ilk dörtlükte söylenen kelime grupları ve kelimeler diğer âşığa açıklanmıştır. Ancak atışmada âşıkların birbirlerine karşı üstünlük kurma düşüncesi yoktur.

3.1.4. Âşık Maksut Feryadi, Âşık Ali Rıza Ezgi ve Âşık Bayram Denizoğlu Atışması

Fotoğraf 4: Maksut Feryadi, Ali Rıza Ezgi ve Bayram Denizoğlu atışmasından bir kare (URL15).

Bu atışma, İstanbul Küçükçekmece Belediyesi tarafından 12.03.2014’te düzenlenen “Âşıklar Gecesi” adlı programda yapılan atışmaların ilki. Atışmadaki ayağı, bir diğer yaşayan insan hazinesi olan Âşık Ali Rıza Ezgi vermiştir. Aynı salonda bulunan Kemal Yıldız yapılan atışmalara katılmamıştır.

Atışma metni:

Âşık Maksut Feryadi: Şimdi bir atışma yapalım. Deyişme.

(Âşık Maksut Feryadi, eliyle Âşık Bayram Denizoğlu’nu gösteriyor)

(Âşık Bayram Denizoğlu, Âşık Ali Rıza Ezgi’yi göstererek)

Âşık Bayram Denizoğlu: Anlamıyorsun. O taraftan gelsin, ne var?

Âşık Maksut Feryadi: Peki, o taraftan gelsin. Öyle dedi.

(Âşık Maksut Feryadi, eliyle Âşık Ali Rıza Ezgi’yi gösteriyor)

Âşık Ali Rıza Ezgi: Küçüğünde (Bir önceki hikâyeli türküyü kastediyor) soldan başlayırsın, atışmada sağdan. Evlerinde büyük [büyük] kız [kız] olunca.

Âşık Ali Rıza Ezgi: Evet, kıymetli dostlar; sağ olsun Maksut Bey, eziz [aziz] köylüm, güzel bir şey söyledi. Layla de layla (Atışmadan önceki okuduğu aynı adlı türküyü kastediyor). Men [bunlara] de birez [biraz] bunnara [bunlara] “layla” deyim [diyeyim].

Âşık Ali Rıza Ezgi:

Gelin arkadaşlar, dert bölüşelim,
İçimiz, dışımız yandı gurbette.
Terk ettig [ettik] köyleri, geldih [geldik] buraya,
Sinemiz, döşümüz yandı gurbette.

Âşık Maksut Feryadi:

Görüm [göreyim], gurbet eli/bu gurbeti/ virane dönsün,
Kirpiğimiz, gaşımız [kaşımız] yandı gurbette.
Dert ile yoğrulduh [yoğrulduk], dert ile yandih [yandık],
Ayağımız, başımız yandı gurbette.

Âşık Bayram Denizozlu:

Ben görmedim gurbet elin kârını,
Üçümüz, beşimiz yandı gurbette.
Geçen ömrüme bir şöyle bahınca [bakınca],
Yazımız, gışımız [kışımız] yandı gurbette.

Âşık Ali Rıza Ezgi:

Anladım dünyayı, arla gazandih [kazandık],
Dağlara eğildik, varla gazandih,
Çalıştuh [çalıştık] ağaya/Zalime çalıştuh/, zorla gazandih,
Ekmeğimiz, aşımız yandı gurbette.

Âşık Maksut Feryadi:

Memlekette çıramızı söndürdük,
Yönümüzü gurbet ele döndürdük,
Derdimizden büyük/bunca/ ocak/ateş/ yandırdık,
Etimiz, şişimiz yandı gurbette.

Âşık Bayram Denizozlu:

Bilmedim efendim, nası fadedim dedim [nasıl ifade edeyim]?
Elinden yanmışım, nereye gedim [gideyim]?
Ne yedimse zehir dedin, ne deyim/neyi söyleyim [söyleyeyim]?
Ağzımız, dişimiz yandı gurbette/efendim/.

Âşık Ali Rıza Ezgi:

Ali Rıza'yım, ne goyayım [koyayım] hircuna?
Hilleler [hileler] gariştı [kariştı] bina harcına,
Garsspor'u [Karsspor bayrağını] dikek [dikelim] gale [kale] burcuna,
Dağımız, daşımız yandı gurbette.

Âşık Maksut Feryadi:

Maksut'um der; gamdan saray bağladih [bağladık],
Derdimizle coştuh coştuh [coştuk], ağladih, [ağladık]
Derdimizi birbirine bağladih,
Dostumuz, eşimiz yandı gurbette.

Âşık Bayram Denizozlu:

Denizozlu, elimize saz geldi,
Üstümüze sitem geldi, naz geldi,
Sanki benim derdim bana az geldi,
Anamız/Anayla/, gardaşım yandı gurbette.

Âşık Bayram Denizozlu: Sağ olun (URL11).

Bu atışmada ise gurbet ve gurbetin insanlar üzerindeki etkisi konu edinilmiştir. Üç âşığın da şiirlerinde dile getirdiği husus, gurbetin insana verdiği olumsuz duygular ile sılaya hasrettir. Bu atışmada da galip gelme düşüncesi söz konusu değildir.

3.1.5. Âşık Maksut Feryadi, Âşık Mürsel Sinan ve Âşık Bayram Denizoğlu Atışması

Fotoğraf 5: Maksut Feryadi, Mürsel Sinan Uğursu ve Bayram Denizoğlu atışmasından bir kare (URL12).

Bu atışma TRT’de yayımlanan bir programda canlı olarak yapılmıştır. İlgili video 02.05.2021’de Maksut Feryadi’nin sosyal medya hesabında paylaşılmıştır.

Atışma metni:

Feyzi Halıcı: Evet, tabiatıyla şimdi ben gerçekten çok değerli, genç âşığımız Maksut Koca; yani mahlası Feryadi. Bir ayak veriyorum. Ondan başlamak üzere.

Bahar gelir, bir bahçeyi gezersen,

Lale başka söyler, gül başka söyler.

Âşık Maksut Feryadi:

Bahar gelir, bir bahçeyi gezersen,

Lale ayrı söyler, gül ayrı söyler.

Karşılıksız bir sevdayı sorarsan,

Gönül ayrı söyler, dil ayrı söyler.

Âşık Mürsel Sinan Uğursu:

Çiçek ile petek kaynaşmasını,

Arı ayrı söyler, bal söyler.

Her parmağın ayrı makam çalması,

Perde ayrı söyler, tel söyler.

Âşık Bayram Denizoğlu:

Karşılıklı sevda çeken insanı,

Rüzgâr ayrı söyler, yel söyler.

Derdi canda olan dertli/düşmüş olan/ âşığı,

Kerem ayrı söyler, dil söyler.

Âşık Maksut Feryadi:

Maksut’um der; azdırmayın yarımı,

Salma yüreğime derd-i veremi,

Sorar isen Aslı ile Kerem’i,

Duman ayrı söyler, kül ayrı söyler.

Âşık Mürsel Sinan Uğursu:

Mürsel Sinan, Hak dengeyi denk verir,
Türlü canlılara çok ahenk verir,
Kuşlar ve bülbüller ayrı/Bülbüllerle kuşlar nice/ zevk verir,
Yaprak ayrı söyler, dal ayrı söyler.

Âşık Bayram Denizoğlu:

Denizoğlu, dost/sır/ şehrine varınca,
Karıncı görüyor kendi karınca,
Âşıkların dünyasına erince,
Derya ayrı söyler, göl ayrı söyler (URL12).

Bu atışma ise farklılıklar üzerine inşa edilmiştir. Feyzi Halıcı'nın verdiği ayak temelinde diğer âşıklar, farklı düşünce ve eylemlerin dünyadaki güzellikleri artırdığını veya çeşitli duyguları tetiklediğini dile getirmiş ve yapılan bir telmihle bu düşünce temellendirilmeye çalışılmıştır.

3.2. Rakibi Mat Etmek İçin Yapılan Atışmalar

Âşık Maksut Feryadi'nin bu başlık altında incelenen 11 atışması vardır. Bunlar yine bazen ikili, bazen de üçlü, dörtlü vd. âşıkla; çeşitli programlarda veya şenliklerde yapılmıştır. Bu başlıkta yapılan atışmalara katılan âşıklar şunlardır; Âşık Ali Rıza Ezgi, Âşık Fuat Çerkezoğlu, Âşık Bayram Denizoğlu, Âşık Kul Nuri, Âşık Ahmet Poyrazoğlu, Âşık İhsan Yavuzer, Âşık Orhan Üstündağ, Âşık Mustafa Kurbanoglu, Âşık Yener Yılmazoğlu ve Âşık İsmail Azeri.

3. 2. 1. Âşık Maksut Feryadi ile Âşık Ali Rıza Ezgi Atışması

Fotoğraf 6: Maksut Feryadi ve Ali Rıza Ezgi atışmasından bir kare (URL13).

Rakibi mat etmek üzerine kurulan atışmaların ilk örneği, 24-26.06.2011'de Kars Belediyesi tarafından düzenlenen "6. Uluslararası Kars Âşıklar Bayramı"nda canlı olarak dinleyicilerin huzurunda yapılmıştır.

Atışma metni:

Âşık Maksut Feryadi:

Pehlivan, çeh [çek] kalkanını başına,
Gılcım [kılıcım] boynuna inmek üzere.
Silahımı dayamışım döşüne,
Babanın ocağı sönmek üzere.

Âşık Ali Rıza Ezgi: Babamın ocağı sönse sana ne galacah [kalacak]?

Nece Süleymanlar endi tahtından,

İki tahtaya neyim [ne] binmek üzere.

Ne aslanlar gördüm ben bu meydanda,

Sözümü duyarken sinmek üzere.

Âşık Maksut Feryadi:

Ya kaç burdan gözetmeden ardını,

Ya başına yihacağım yurdunu,

Ya hazırla askerini, ordunu,

Ali, Düldül'ünü binmek üzere.

Âşık Ali Rıza Ezgi:

Ahıtma [akıtma] damarda al kızıl [kızıl] gamı [kanı],

Bir tek Allah alır verdiği canı,

Bütün rahibeler bekliyor onu,

İsa yeryüzüne inmek üzere.

Âşık Maksut Feryadi:

Maksut'um der; ya atlı kaç ya yaya,

Ya yıldıza, ya Merik'e [Merih, Mars'a], ya Ay'a,

Katlin için ateş verdim dünyaya,

Birazdan tutuşup yanmak üzere.

Âşık Ali Rıza Ezgi: Sayın başkanım, mennen [benimle] atışmaya çıkanlar [çıkanlar] ya dünyayı yahr [yakıyor] ya da meni [beni] yahr. Ne etsem bilmiyorum.

Âşık Maksut Feryadi: Amacımız birini yahmak [yakmak] için zaten.

Âşık Ali Rıza Ezgi:

Ali Rıza, ömrümde artan encemler [son demler],

Birisi elif, bir birisi mimler,

Bana söz veren o hayin/zalim Milcem'ler [İbn-i Mülcem'ler],

İndi de sözünden dönmek üzere (URL13).

Bu grupta değerlendirilen diğer atışmalar gibi bu atışmada tek gaye, rakibe söz ile üstünlük kurup onu mağlup etmektir. Bu sebeple iki âşık da sözlerini bir kılıç olarak kullanıp birbirlerini yenme amacı taşımaktadır. İlk gruptakilerin aksine bu türdeki atışmalarda yapılan konuşmalar da atışmanın içeriği ile doğru orantılıdır. Ali Rıza Ezgi, programı organize eden belediyenin başkanına rakibinin “dünyayı ve kendisini yakmak istediğini” dile getirince Maksut Feryadi de atışmadaki amacın “birisinin yanması olduğunu” söyler. Diğer atışmada olduğu gibi bu atışmada da çeşitli telmihler kullanılmıştır. Bu söz düellosundaki Hz. Ali ve İbn-i Mülcem gibi göndermeler aynı zamanda âşıkların dinî kimliğini de ortaya çıkarmaktadır.

3.2.2. Âşık Maksut Feryadi ile Âşık Fuat Çerkezoğlu Atışması

Fotoğraf 7: Maksut Feryadi ile Fuat Çerkezoğlu atışmasından bir kare. İki âşığın arasındaki ise bu atışmanın yapıldığı şenliğe adını veren Âşık Feymani'dir (URL14).

Âşık Maksut Feryadi ile Âşık Fuat Çerkezoğlu arasındaki bu atışma 12.10.2023'te Osmaniye'nin Kadirli ilçesinde düzenlenen 14. Kadirli Feymani Âşıklar Şenliği'nde yapılmıştır. 01.11.2023'te Âşık Maksut Feryadi'nin sosyal medya hesabından paylaşılan bu videonun yazıya aktarımı tarafımızca gerçekleştirilmiştir.

Atışma metni:

Sunucu: Evet, şimdi ikinci ayağı Fuat Çerkezoğlu hocama vereceğiz.

Âşık Fuat Çerkezoğlu: Biz çalmadan gorkmayıh [korkmayız]. Sabaha gadar [kadar] söylerih [söyleriz].

Sunucu: Siz bilirsiniz. Devamında, bakıyorum seyirci gayet memnun, şimdi bu ayağı da üstat Feymani hazırladı.

Diyor ki:

Dinle sözlerimi Maksut Feryadi,
Seni Gadirli'ye atar giderim.

Âşık Maksut Feryadi: Aboov, üstat burdan cıçıgımız çıkacah [hırpalanacağız].

Sunucu: Tam böyle dediğiniz gibi cıçıgınız çıkacak bir ayag.

Âşık Maksut Feryadi: Buyur hoca.

Âşık Fuat Çerkezoğlu: Bir tanesini buluruz, sen merak etme.

Âşık Fuat Çerkezoğlu:

Ben âşığım, bu işi ey [iyi] bilirim,
Sizi hıdo [ortalığı karıştıran] gibi gatar [katar] giderim.
Çoh [çok] şişme arkadaş, bura meydandır/ben rüzgârım/
Rüzgârım, garşıya [karşıya] atar giderim. /Seni kâğıt gibi atar giderim.

Âşık Maksut Feryadi:

Eğer gül olursan gülşen bağında,
Ben de bülbül gibi öter giderim.
Büyüğe saygım var bilse kendini,
Başımın üstünde tutar giderim.

Âşık Fuat Çerkezoğlu:

Haksızısam meydanlarda susarım,
Bazen rüzgâr olur, kötü eserim,
Vahıtsız [vakitsiz] ötersen boynun keserim,

Seni tavuklara atar giderim.

Âşık Maksut Feryadi: Her zaman suç ölündedir arkadaşlar.

Âşık Fuat Çerkezoğlu: Bana “suç” diyor. Ben de diyorum ki “Yav vur ya.”

Âşık Maksut Feryadi: Tamam.

Yüreğini çıkarırım koynundan,

Kravatını açarım boynundan,

Elbiseni çıkarırım eğninden,

Değere, değmeze satar giderim.

Âşık Maksut Feryadi: Yani elbiseni satıyorum; bak, yine seni satmıyorum.

Bir Seyirci: İyi vurdun ha, vur.

Âşık Fuat Çerkezoğlu:

Ben ki evden güle güle baharım [bakarım],

Derelerin suyu ile aharım [akarım],

El versen [dokunsan] ellerini yaharım [yakarım],

Çahır [çakır] diken gibi batar giderim.

Âşık Maksut Feryadi:

Maksut Feryadi’yim, uzaktan yakın,

Gelirim üstüne tam akın akın,

Kendini meydanda dev görme sakın,

Seni leblebi tek [gibi] yutar/Bahar yanağından öper/ giderim (URL14).

Rakibe galip gelme düşüncesi ile yapılan bu atışma, programın yapıldığı bölgenin önemli âşıklarından Feymani’nin ayağı ile açılmıştır. Aynı programda iki âşığın aynı içerikle art ardına yaptığı atışmaların ikincisi olan bu atışmada âşıklar, rakibini yenmek için uğraşır. İlk atışmayı dinleyenlerin “keyfinin yerinde olduğu” sunucu tarafından dile getirilmiştir. Dinleyiciler, bu atışmada sadece eğlenmemiş, hangi âşığın sözlerini beğendiğini de söylemişlerdir.

3.2.3. Âşık Maksut Feryadi, Âşık Ali Rıza Ezgi ve Âşık Bayram Denizoğlu Atışması

Fotoğraf 8: Maksut Feryadi, Ali Rıza Ezgi ve Bayram Denizoğlu atışmasından bir kare (URL15).

Bu üç âşığın ilk atışması, makaledeki tasnifin ilk başlığında verilmişti. Diğer gibi bu atışma da İstanbul Küçükçekmece Belediyesi tarafından 12.03.2014’te düzenlenen “Âşıklar Gecesi” adlı programda bir önceki atışmanın devamında yapılmış ve atışmadaki ayak, Âşık Maksut Feryadi tarafından verilmiştir.

Atışma metni:

Âşık Maksut Feryadi: (Âşık Ali Rıza Ezgi'ye bakarak) Yüzüme bahtığımıza [baktığımıza] göre sıra bendedir, demektir.

(Âşık Ali Rıza Ezgi başıyla “evet” işareti yapıyor).

Âşık Bayram Denizoglu: Evet.

Âşık Maksut Feryadi:

Heç [hiç] birini dinlemesem olmuyor,

Kanunla yasanın arasındayım.

İkisi de “gel de bana tap” diyor,

İsa'yla Musa'nın arasındayım.

Âşık Bayram Denizoglu: (Âşık Ali Rıza Ezgi'ye bakarak) İsa Dayı, buyur.

Âşık Ali Rıza Ezgi:

İkisi de beni şüpheye saldı,

Gam ile tasanın arasındayım.

Bunun boyu uzun, ahlı [aklı] gısadır [kısadır],

İnan ki masanın arasındayım.

Âşık Bayram Denizoglu:

Hele bir bahasız [bakasınız] bunnara [bunlara] böyle,

Saşlıyan [şaşıyla] kösanın [kösenin] arasındayım.

Birbirinin hatasını/arasını/ arıyor,

Yalannan fosanın arasındayım.

Âşık Maksut Feryadi:

Biri ahda [ahta] galmiş, birisi vahda [vahta],

Biri zenginihde, birisi yohda [yokta],

Birisi virgüldür/ünlemdir/, birisi nohta [nokta],

Uzunla kısanın arasındayım.

Âşık Ali Rıza Ezgi:

Var mı bu dünyada binayı diken?

Gül arasında var zehirli diken,

Birisi çiçehdi [çiçektir], birisi diken,

Gül ile susanın [zambağın] arasındayım.

Âşık Bayram Denizoglu:

Ne yapırsam gönülleri işliyir [hoşuna gidiyor],

Bu sözleri herhâl bunnar [bunlar] hoşluyur [güzelliyor],

Durmadan da birbirini daşlıyır [taşlıyor],

Musa'ynan asanın arasındayım.

Âşık Maksut Feryadi:

Maksut'um der; ele atsam el yemez,

Şeker yemez, şerbet içmez, bal yemez,

İkisi de cimridir, vallah mal yemez/Cimriden cimdirdir, biri mal yemez/,

Vicdanla kesenin arasındayım.

Âşık Ali Rıza Ezgi:

Ali Rıza, yüce dağların aşdı [aştı],

Yaşanan âlemin sırrına şaşdı [şaştı],

Baba, futbola da hille garişdı [kariştı],

FİFA'yla Fas'anın arasındayım.

Âşık Bayram Denizoğlu:

Dertli Denizoğlu, bu nasıl olar [olur]?

Bunu görenner [görenler] de şaşırar galar [şaşırp kalır],

Birbirisi, birbirinden söz/hep/ çalar,

Paraylan fasanın [hediye/para tepsisinin] arasındayım.

Âşık Maksut Feryadi: Evet, hepinize çok teşekkür ediyorum. Kendime de teşekkür ediyorum. Atışma gayet güzel oldu ama ben dediğim için demiyorum ama hiçbirisi “uzunna kısayı” geçmedi.

Âşık Bayram Denizoğlu: Evet (URL15).

Rakiplerini yenme amacıyla yapılan bu atışmada âşıklar, diğer âşıkların “kısa-uzun boylu, akıl eksikliği, şaşı veya köse olma” gibi fiziksel özellikler ile “cimrilik, yalancılık, hırsızlık, hilekârlık” gibi karakteristik özelliklerini ön plana çıkararak amaçlarına ulaşma gayreti içindedirler. Ayrıca atışmanın yapıldığı yıllarda dünya futbolu ile siyasetini etkileyen bir olay da atışmaya intikal etmiş ve 2013’te Fas’ta düzenlenen FIFA Kulüpler Dünya Kupası’nın 2014’te yeniden Fas’ta tertip edilmesi kararı, “hile” olarak değerlendirilmiştir.

3.2.4. Âşık Maksut Feryadi, Âşık Kul Nuri ve Âşık Ahmet Poyrazoğlu Atışması

Fotoğraf 9: Maksut Feryadi, Kul Nuri ve Ahmet Poyrazoğlu atışmasından bir kare (URL16).

Bu atışma, Keçiören Belediyesi tarafından Eylül 2023’te düzenlenen “Âşıklar Buluşması” adlı programında yapılmıştır.

Atışma metni:

Âşık Kul Nuri: Evet, şimdi kıymetli misafirlerimiz, atışma yapacağız. Âşıklık [âşıklık] geleneğinin de burası en cıcılı [güzel, en beklenen] yeri. Evet, en cıcılı yeri, atışmadır. Şunu da söyleyeyim. Niye cıcılı yeri? Atışmada maksat, âşıkların birbirini rencide etmesi değil. Âşık irticalen söylüyor. Maksat o zaten.

Âşık Ahmet Poyrazoğlu: Öyleyse nerede inceyise [inceldiyse] orada gırılsın [kırılsın].

Âşık Kul Nuri: Yav, goparsa [koparsa] gopsun men [ben] meydan bilen adamım. Önemli değil ki. Yav, nerden goparsa gosun. Vallah Turgut Başkan [dönemin belediye başkanı] gelir, bizi ayırır, ne yapıyım [yapayım].

Âşık Maksut Feryadi: Yav, bunnar [bunlar] kavgiya ne gadar [kadar] meraklı? İsterseniz ben aradan çılıyım [çıkayım]. Sizi baş başa bırakayım [bırakayım].

Âşık Kul Nuri: Yav, öyleyse sen ayağı aç. Maksut Usta, sen ayağı aç. Biz nazire yapalım.

Âşık Maksut Feryadi:

İki âşık [âşık] geldi, çıldı [çıktı] karşıma,

Biri doğru yürür, biri tersine.

İş açacam [açacağım] ben bunnarın [bunların] başına,

Esmer doğru yürür, Sarı tersine.

Âşık Maksut Feryadi: Alkış, alkış.

Âşık Ahmet Poyrazoğlu:

Eğer çoban eğri olursa gardaş,

Elbette gidermiş sürü tersine.

Bunnarın [bunların] birisine heç [hiç] sözüm yohdur, [yok] /Birisi az bişey [biraz] zayıftır amma/

Velakin gidiyor iri tersine.

Âşık Kul Nuri:

Keçirören'de geldih [geldik] yan yana,

Maksut Feryadi'nin zoru tersine.

Poyrazoğlu, seni anlıyamadım,

Zannetme ki gider Nuri tersine.

Âşık Kul Nuri: Sür, gelsin.

Âşık Maksut Feryadi: Vallahi ben söyleyecehtim [söyleyecektim]. Ayağımı çaldı ya.

Âşık Kul Nuri: Ben kimsenin ayağını çalmam. (Sağ ayağını göstererek) Ayaklarım var benim.

Âşık Maksut Feryadi:

İnsan can verirmiş dara [darağacına] gelince,

Kısılrmış zor bir yere gelince,

İnsan sıkışmış zora gelince/Birisi meydanda can çeker amma/

Birisi ahıtır teri tersine.

Âşık Ahmet Poyrazoğlu:

Ahar [akar], bu derenin suları ahar,

Yannış [yanlış] söylemeyin, ninniye bıhar [bıkar],

Bunnarın [bunların] ikisinin sesi çoh [çok]/davul gibi sesi ah/ bozug [bozuk] çıhar [çıkır],

Çünkü gerdirmişem deri tersine.

Âşık Kul Nuri: Sen dur bahıyım [bakalım]. Şimdi nasıl gerdirecem [gerdireceğim] tersine seni?

Yağmurlar yağınca daşmış getirmiş,

Garşı [karşı] dağlardan aşmış getirmiş,

Maksut Usta, suyu eşmiş getirmiş,

Poyrazoğlu, döşer boru tersine (URL16).

Bir öncekinde olduğu gibi bu atışmada da fiziksel ve karakteristik özellikler kullanılarak âşıklar birbirlerine galip gelme düşüncesindedir. Her ne kadar Âşık Kul Nuri atışmadaki maksadın rakibi rencide etmemek olduğunu söylese de söylenen şiirlerde âşıkların ten renkleri, kiloları, davranış biçimleri ve liderlik özellikleri gibi hususları dile getirilerek rakiplerine üstünlük kurmayı hedefledikleri görülmektedir. Burada atışmalarda seyirci/dinleyicilerin eğlendirilmesinin de etkili olduğu bir kez daha söylenebilir.

3.2.5. Âşık Maksut Feryadi, Âşık Yener Yılmazoğlu, Âşık Bayram Denizoğlu ve Âşık İsmail Azeri Atışması

Fotoğraf 10: Maksut Feryadi, Yener Yılmazoğlu, Bayram Denizoğlu ve Âşık İsmail Azeri atışması (URL17).

Bu atışma, İsmail Türüt tarafından sunulan “Türüt Show” adlı bir TV programında yapılmıştır. 18.03.2022’de Yılmazoğlu Müzik-Sarıtel’in sosyal medya hesabından paylaşılan bu videonun da nerede ve ne zaman kaydedildiği hakkında bilgi bulunamamıştır.

Atışma metni:

İsmail Türüt: Hoca açsın.

Âşık Yener Yılmazoğlu: Hoca açsın, belki birez [biraz] insaflı açar.

Âşık İsmail Azeri:

Dinleyin sözümü canım arhadaş [arkadaş],

Sakin benim ile darılmıyasız [darılmayın].

Ben eski kütüğüm, siz yeni fidan,

Elimi atmadan gırılmıyasız [kırılmayın].

Âşık Bayram Denizoğlu:

Dinleyin sözü çifte âşıklar [âşıklar],

Fazla goy verip [bırakıp] de gerilmiyesiz [gerilmeyin].

İsmail’i atışmadan eyi [iyi] tanırım/Gonya’dan tanıyorum ben/

Sora [sonra] ayağ altında serilmiyesiz[serilmeyin]/ezilmiyesiz[ezilmeyin]/.

Âşık Maksut Feryadi:

Üç deliye garşı [karşı] bir tek akıllı,

Sonra Bakırköy’e sürülmüyesiz [sürülmeyin].

Ben gencim de/Hemi [hem] gencim/, dinamığım efendim,

Güreş tutup benne [benimle] yorulmuyasız [yorulmayın].

Âşık Yener Yılmazoğlu:

Dinlesin sözümü üç/bu/ âşıklarım,

Sonra çarşaflara bürünmüyesiz [bürünmeyin].

Yanımda oturdum [oturduğunuz], şişdiz [şiştiniz] de galdız [kaldınız],

Bir tokmag [tokmak] vurursam/Davul gibi/ cırılmıyasız [kırılmayın].

Âşık İsmail Azeri:

Bunnarın [bunların] üçü de bana bahallar [bakarlar],

Arvadları yıhamıyor, kohallar [kokarlar],

Arvaddan [eşlerinden] da inek gibi korhallar [korkarlar],

Sora [sonra] erkek diye de vurulmuyasız [vurulmayın].

Âşık Bayram Denizzoğlu: İsmail Baba ne diyorsa tamam.

Âşık Bayram Denizzoğlu:

Denizzoğlu, sözlerimi duymayın,

İsmail Baba, bunnar [bunlar] gençti, gel bunnara gıymayın [kıymayın],

İsmail Azeri'nin durumu belli, buna uymayın,

İnişe, yohuşa [yokuşa] sürülmüyesiz.

Âşık Maksut Feryadi:

Burda dört âşığın tam devranıdır,

Dinleyin, bu gece er meydanıdır,

Birimiz galacağız [kalacağız], üçünüzün sonudur,

Yumruğu goymadan [koymadan] serilmiyesiz.

Âşık Yener Yılmazoğlu:

Yılmazoğlu, bahsan [baksan] böyle bir canda,

Bunnar [bunlar] dolanıyor bahsan bu ganda [kanda],

Günüz [gündüz] pavyonda, gece meyhanede,

Gelip bu garşımda [karşımda] durulmuyasız [durmayın].

Âşık İsmail Azeri:

Azeri'yim, sanma yolda saparım,

İnancım neyse onu taparım,

Sizi farksız gözlerizden öperim,

Sora bu moruğa/ustuya/ gırılmıyasız [kırılmayın].

İsmail Türüt: Evet, çok teşekkür ederim. Eline sağlık. Hoca, eline sağlık. Ağzınıza sağlık. Teşekkür ederim. Sayın Azeri'nin ustâ olduğunu, saygı duyduğunu da söylediler hem yaş itibarıyla. Sağ olsun, var olsun (URL17).

İsmail Türüt'ün bir TV programında yapılan ve ayağı kimin vermesi gerektiğini yine İ. Türüt'ün belirlediği bu atışma da rakibi mat etme üzerine kurulmuştur. Bu sebeple âşıkların yukarıdaki atışmalarda olduğu gibi rakiplerinin “pis kokmaları, akıllı-akılsız oluşları, genç/tecrübesiz ve yaşlı oluşları, gece hayatlarına düşkünlükleri, eşlerinden çekinmeleri” gibi fiziksel ve karakteristik özelliklerini dile getirerek karşısındakileri zor duruma sokmayı hedeflemişlerdir.

Sonuç

Türkiye sahası âşıklık geleneğinin temsilcileri olan âşıklar, son yüzyılda geçmişteki bazı özelliklerini yitirerek sadece çaldıkları saz eşliğinde türkü söyleyip destan, hikâye anlatan bir role bürünmüşlerdir. Gelenekte “usta malı” kabul edilen âşık havası ve şiirlerini günümüze kadar taşıyan bu sanatçılardan bazıları, kendi beste ve güfteleri yaratmayı sürdürmüş hatta bazılarının eserleri ulusal düzeyde tanınma şansı yakalamıştır. Bunlardan en çok bilinenlerinden biri de Âşık Maksut Feryadi'dir. Günümüzde besteci ve söz yazarı olarak 178 eseri MESAM'da kaydedilen Feryadi, günümüze dek başta âşık bayramları ile çeşitli festival ve programlarda yapılan yarışmalarda birçok ödül almıştır. Ancak onun en önemlisi 2010'da “Yaşayan İnsan Hazinesi” seçilmesidir.

Türkiye, Azerbaycan ve İran Türkleri âşık muhitlerinde hem usta malı havaları çalabilmek hem şiirleri söyleyebilmek hem de destan/hikâyeleri anlatabilmek bir âşığın kendi güfte ve besteleri kadar önemlidir. Bunların yanında âşıklık geleneğinde atışma yapabilmek de geçmişte olduğu gibi günümüzde de bir âşığın kabiliyetinin boyutunu göstermesi bakımından elzemdir. Âşıklık geleneğinde geçmişte bir âşık

karşılaşmalarında kaybeden bir âşığın sazını dolayısıyla da âşıklığı bıraktığına görüş ve inanmalar vardır. Günümüzde bu duruma pek rastlanmasa da âşık atışmaları âşıklar için bir söz düellosu ve güç gösterisi, dinleyiciler için ise bir eğlenme aracına dönüşmüştür.

Bu kısımda âşıkların icra mekânlarının dönüştüğünden de bahsetmek gerekmektedir. Geçmişte düğün mekânları ve âşık kahvehanelerinde icra edilen bu geleneğin günümüzde icra ortamları ikincil kültür ortamlarına dönüştürülmüştür. Âşık kahvehanelerinin sembolik bir değeri olsa da iletişim araçlarının her geçen gün değişmesiyle birlikte âşık üretimlerinin artık radyo ve TV programları ile sosyal medya platformlarında dinleyicilere ulaştığı görülmektedir. Günümüzde ayrıca bu icra mekânlarına çeşitli dernek, vakıf ve başta belediyeler olmak üzere diğer kamu kurumları tarafından tertip edilen festival, bayram, şenlik ve şölen gibi çeşitli etkinlikler de dâhil edilmiştir. Bu etkinliklerdeki icranın video formatıyla kaydedilip sosyal medya platformlarında, bazen canlı olarak, yayımlanmasıyla artık âşıkların dinleyicileri kadar izleyici kitlesi de ortaya çıkmıştır.

Âşık programlarında katılımcıların en çok eğlendiği ve beklediği âşık karşılaşmaları veya atışmaları olmuştur. Türk halk şiirinde “karşılaşma, atma türkü, atışma, dedim-dedi, deyişme” vd. kelimelerle anılan bu tür şiirler, hem âşıklık geleneğinin temsilcileri hem de araştırmacılar tarafından farklı terimlerle adlandırılmıştır. Bu şiirlerin içeriği incelendiğinde bazılarında sohbet, övme-övülme, hasret giderme; bazılarında ise eleştiri, yergi veya taşlama ile soru-cevap üzerine kurgulanan ve rakibin bilgisini ölçmeyi amaçlayan şekilde sunulduğu görülmektedir. Araştırmacılar da bu sebeplerle bu türdeki şiirleri “karşılaşma, deyişme ve atışma” terimlerinin tekeline sokup bu şiirlerin farklı yönlerini, farklı terimlerin sınırlılıkları içinde kullanmayı denemişlerdir. Ancak ortaya çıkan sonuç beklendiği gibi olmamış; bir araştırmacının tanımlayıp sınırlandırdığı “karşılaşma”, “deyişme” ve “atışma” terimlerini başka bir araştırmacı bu tanım ve sınırlara uymayan örneklerle çürütmeye girişmiştir. Bu belirsizliğin sebebi âşıkların da bu terminolojiyi sınırlandırmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin Oğuz Türkleri âşık muhitlerinde anlatılagelen “Âşık Şenlik ile Sümmani”nin karşılaşıp söyledikleri şiirler, Türkiye sahasındaki bazı âşıklar tarafından “karşılaşma” bazılarında da “atışma” olarak adlandırmıştır. Bunun Azerbaycan ve İran Türkleri varyantları âşık muhitlerinde kullanımı ise “deyişme” şeklindedir. Neticede terminolojilerin tanım ve sınırını bir kenara bırakıp bu şiirleri tek bir terim adıyla tasnif etmeyi deneyen araştırmacılar da olmuştur. Dilaver Düzgün’ün karşılaşma terimiyle ele alıp içerik yönüyle üç başlıkta (1. Tanışmak ve sohbet etmek için, 2. Zayıf yönlerini hedef aldığı rakibini mat etmek için, 3. Muamma vd. türleri kullanarak şiirde sorduğu sorularla rakibi mat etmek için) sınıflandırdığı bu tasniften yola çıkarak incelemede bu şiirler için “atışma” terimini kullanmış ve sınıflandırma ise iki başlıkta (1. Tanışmak ve sohbet etmek için, 2. Rakibi mat etmek için) incelenmiştir. Çünkü Düzgün’ün tasnifinde yer alan üçüncü başlığın da rakibi mat etme düşüncesiyle yapıldığı ve sadece usulün farklı olduğu düşünülmüştür.

Yapılan incelemede Maksut Feryadi’nin 24 atışması tespit edilmiştir. Bu atışmaların 13’ünün herhangi bir konuda “sohbet etme” düşüncesi ile 11’inin ise “rakibi mat etme” düşüncesi ile yapıldığı görülmüştür.

“Tanışmak ve sohbet etmek temelinde” kurulan bu atışmalarda âşıkların birbirlerine sataşmaları, rakiplerini zorlamaları veya genel olarak onları mat etmeleri söz konusu değildir. Çünkü bu içerikteki atışmalarda rakibe karşı bir galebe çalmaktan ziyade sohbet ve hasbihal söz konusudur. Âşığın bir konu hakkında duygu ve düşüncelerini dile

getirerek diğer âşıkla sohbet etmesi ile hem kendisi hem de meclistikileri eğlen/dir/mesi düşüncesi atışmanın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Genel olarak bu gruptaki atışmalarda eleştiri ve galibiyetten ziyade sohbet etme, eğlenme, eğlendirme ve dinî, ahlaki ve millî değerlerin vurgulanarak ön plana çıktığı görülmektedir.

“Rakibi mat etmek temelinde” yapılan atışmalarda ise tek amaç rakibine karşı üstünlük kurmaktır. Bu sebeple çeşitli yollara başvurulmuştur. Bazen rakip/ler/inin “pis kokmaları, akıllı-akılsız oluşları, genç/tecrübesiz ve yaşlı oluşları, gece hayatlarına düşkünlükleri, eşlerinden çekinmeleri, ten renkleri, kiloları, davranış biçimleri ve liderlik özellikleri” gibi fiziksel ve karakteristik özelliklerini dile getirilerek rakiplerine galip gelmeyi hedefledikleri görülmektedir. Ancak şunu da belirtmek gerekmektedir. Bu gruptaki atışmalarda da ilk grupta olduğu gibi eğlendirme işlevinin ağır bastığı âşikârdır. Ancak bu işlev, sadece dinleyiciler veya mecliste bulunup atışmaya katılmayan diğer âşıklar için geçerlidir. Atışmaya katılan âşıkların tüm konsantrasyonları rakip/ler/inin söylediği şiire bir karşılık vermektir. Bir diğer husus da bu başlıkta ele alınan atışmaların bir galibinin belirlenip belirlenmediği hususudur. Türkiye, Azerbaycan ve İran Türkleri âşıklık geleneğinde anlatılan “a ve b âşığın karşılaşması, atışması ve deyişmesi” başlıkları ile anlatılan bazı hikâyelerde atışma esnasında bir âşığın karşısında dörtlük okuyamayan veya muamma vd. şekillerde sorulan soruyu cevaplayamayan rakibinin sazinin alındığı veya onun âşıklıktan men edildiğine dair rivayetler olsa da hem incelenen metinlerde hem de günümüzde yapılan şenlik, bayram veya diğer programlarda yapılan atışmalarda sunucu veya seçili kurul da bir atışmada bir galip belirlenmemektedir. Ancak atışmayı yapan âşıklar da başta dinleyiciler olmak üzere diğer katılımcılar da bu husustaki kendi takdir haklarını kullanabildikleri kesindir.

Kaynakça

- Albayrak, N. (2004). *Ansiklopedik halk edebiyatı terimleri sözlüğü*. İstanbul: L&M Yayıncılık.
- Alptekin, A.B. ve Coşkun, M.N. (2006). *Çıldırli Âşık Şenlik divanı (hayatı, şiirleri, atışmaları ve hikâyeleri)*. Ankara: Çıldır Belediyesi Yayınları.
- Altınkaynak, E. (2021). Türkiye ve İran Türk topluluklarında karşılıklı söyleşi ve âşık karşılaşmaları. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 52, 130-148. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2046778>
- Artun, E. (2013). Çukurova âşıklık geleneğinde atışma. *Folklor/edebiyat*, 19/75, 73-116. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/255459>
- Aslan, E. (1975). *Çıldırli Âşık Şenlik: Hayatı, şiirleri ve hikâyeleri (inceleme-metin-sözlük)*. Ankara: Erzurum Üniversitesi Yayınları.
- Azizpur, M. (1388/2009). Âşık Gafar İbrahimi ile Şair Hoşnam'ın deyişmesi. *Vijenâme-i Âşıklar (Süheyl Dergisi'nin eki)*. 4(162), Tebriz.
- Bali, M. (1975). Âşık karşılaşmaları-atışmalar ve bugünkü durumu II. *Türk folklor araştırmaları*, 16/315, 7457-7460. Erişim adresi: <https://makale.isam.org.tr/server/api/core/bitstreams/ca07e38d-b19a-4566-a6ef-cf5c1a0cf4a9/content>
- Bolçay, E. (2012). *Kars'ta âşıklık geleneği ve Karşlı Âşık Maksut Koca'nın hayatı, sanatı ve şiirleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi.

- Çelik, M. ve Özsoy, B.S. [haz.] (2001). *I. Âşıklar Şenliği 7-9 Nisan 2000*. Manisa: Emek Matbaacılık.
- Çobanoğlu, Ö. (2000). *Âşık tarzı kültür geleneği ve destan türü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2005). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş* (3. bs.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Dizdaroğlu, H. (1969). *Halk şiirinde türler*. Ankara: TDK Yayınları.
- Duman, M. (2019). Geleneksellik-gerçeklik ilişkisi bağlamında bilginin niteliği ve folklorda yalan haber-I. *Folklor/Edebiyat*, 25/100, 971-984. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/861023>
- Durbilmez, B. (2006). Somut olmayan kültür mirası: Halk hikâyeciliği ve Kars yöresi âşıkları. M. Ö. Oğuz ve T. S. Özkan (Ed.), *Mitten meddaha Türk halk anlatıları uluslararası sempozyum bildirileri* içinde (ss. 341-370). Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Durbilmez, B. (2010). Âşıklık geleneklerinde saz. *Millî Folklor*, 11/85, 148-158. Erişim adresi: <https://www.millifolklordergisi.com/PdfViewer.aspx?Sayi=85&Sayfa=145>
- Durbilmez, B. (2016). *Âşık Hasretî'nin atışma sanatı üzerine bir inceleme*. Ankara: Laçın Yayınları.
- Durbilmez, B. (2018). *Âşık edebiyatı ve Taşpınarlı halk şairleri* (5. bs.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Durbilmez, B. (2019). *Derviş tarzı Türk edebiyatı ve Sıdkı Baba dîvânı*. İstanbul: Bilge Kültür-Sanat Yayınları.
- Duymaz, A. (Mart, 2012). Âşık Şenlik'in hikâyeleri çerçevesinde halk hikâyelerinin tasnifi meselesine dair bir değerlendirme. K. Öncül ve E. Orbay (ed.), *Uluslararası Âşık Şenlik sempozyumu* içinde (ss. 5-15). Kars: Kafkas Üniversitesi Türk Halk Bilimi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- Duymaz, A. ve Şahin, H.İ. (2021). Halk şiirinde tür ve şekil. M. Öcal Oğuz (ed.), *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* (18. bs.) içinde (ss. 209-286). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Düzgün, D. (2000). Çıldırli Âşık Şenlik ile Narmanlı Âşık Sümmanî'nin karşılaşmaları. *Millî Folklor Dergisi*, 9(48), 24-26. Erişim adresi: <https://www.millifolklordergisi.com/PdfViewer.aspx?Sayi=48&Sayfa=21>
- Düzgün, D. (2005). Âşık Sümmanî'nin Karşılaşmaları. *Beyazdoğu*, 3, 51-55 (ayrıca bk. Erişim adresi: https://erzurum.ktb.gov.tr/Eklenti/52688_dilaver-duzgun-asik-summani39nin-karsilasmalaripdf.pdf?0 (Erişim tarihi: 16.07.2024)
- Düzgün, D. (2021). Âşık edebiyatı. M. Öcal Oğuz (ed.), *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* (18. bs.) içinde (ss. 435-500). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Eke, M. (2000). Saz âşıklarında atışma (karşılaşma-deyişme). *Folklor Edebiyat*, 6/3, 193-199.
- Ekici, M. (2004). *Halk bilgisi (folklor): Derleme ve inceleme yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Elçin, Ş. (1992). Deyişmeler-karşılaşmalar. *Türk Dünyası el kitabı* içinde (ss. 304-305). C III, Ankara: TKAE Yayınları.

- Günay, U. (2015). *Türkiye’de âşık tarzı şiir geleneği ve rüya motifi* (7. bs.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Halıcı, F. [haz.] (1992). *Âşıklık geleneği ve günümüz halk şâirleri-güldeste*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu AKM Yayınları.
- İbrahimi, Âşık G. (1389/2010). Âşık ne demektir, kimdir, nedir? Erişim adresi: <http://ashiq-qafar.blogfa.com/post-18.aspx> (Erişim tarihi: 09.10.2011)
- İvgin, H. (1982). Halk şiirinde dedim-dedi. *II. milletlerarası Türk folklor kongresi bildirileri C 2* içinde (ss. 255-263). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kaşgarlı Mahmut (1985). *Divanü Lûgat-it-Türk tercümesi*. (Çev. B. Atalay). Ankara: TDK Yayınları.
- Kaya, D. (2000). *Âşık edebiyatı araştırmaları*. İstanbul: Kitabevi.
- Kaya, D. (2007). *Ansiklopedik Türk halk edebiyatı terimleri sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kırzioğlu, M.F. (1964). Kars ilinde halk saz ve oyun havalarının adları. *Türk Kültürü*, 22, 200-203.
- KK1: Âşık Maksut Koca Feryadi. 1961, Kars-Arpaçay doğumlu. Derleme; Eylül 2023’te İstanbul Halkalı’da âşığın evinde ve kendi işlettiği Âşıklar Otağı’nda yapılmıştır. Ayrıca Şubat-Kasım 2023 ile Ocak-Mayıs 2024 tarihleri arasında çeşitli programlar aracılığıyla görüntülü ve telefonda görüşülerek yapılmıştır.
- Kobotarian, N. (2013). *Tebriz âşıklık geleneği ve âşık edebiyatı*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Koca, M. (2007). *Sular yandı*. İstanbul: Yalinses Yayınları.
- Mirzaoğlu, F.G. (2015a). Yapısal ve işlevsel açıdan atma türkü icrâ geleneği. *Halk türküleri (konu-icra-yapı-anlam-işlev)* içinde (ss. 235-254). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mirzaoğlu, F.G. (2015b). Azerbaycan ve Türkiye bağlamında deyişme <karşılıklı manzum söyleşi>nin işlevsel yapısı. *Halk türküleri (konu-icra-yapı-anlam-işlev)* içinde (ss. 255-262). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Oğuz, M.Ö. (1990). Âşık makamları üzerine bir değerlendirme. *Millî Folklor Dergisi*, 1(7) 22-29. Erişim adresi: <https://www.millifolklordergisi.com/PdfViewer.aspx?Sayi=7&Sayfa=21>
- Oğuz, M.Ö. (1997). Azerbaycan ve Türkiye sahasında âşık edebiyatının XVIII. yüzyılı. *Millî Folklor Dergisi*, 5(35), 2-9. Erişim adresi: <https://www.millifolklordergisi.com/PdfViewer.aspx?Sayi=35&Sayfa=1>
- Oğuz, M.Ö. (2001). *Türk halk şiirinde tür, şekil ve makam*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ong, W. J. (2007). *Sözlü ve yazılı kültür: Sözüün teknolojileşmesi* (Çev. S. Postacıoğlu Banon). İstanbul: Metis Yayınları.
- Özarslan, M. (2001). *Erzurum âşıklık geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özdamar, F. (2014). *Tebriz âşıklık geleneği ve Tebrizli Âşık Ali (Ali Feyzullahî Vahid)*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Özdamar, F. (2024). Âşık Maksut Feryadi’nin nasihat konulu şiirlerinde değerler eğitimi. *Türkoloji Dergisi*, 118, 19-57. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3977131>

- Saî, Âşık H. (1383/2004). *Âşık Eziz ile Âşık Yedullah'ın deyişmeleri-Âşık Sirüs ile Âşık Yedullah'ın deyişmesi*. Tebriz: Zer Kalem.
- Taşlıova, M.M. (2008). Baba-oğul âşıklar: Âşıklık geleneğinde yeni bir model. *Türkbilgi Dergisi*, 15, 94-109. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/989639>
- Taşlıova, M.M. (2017). Âşıklık geleneğinde grup icrası. *Millî Folklor Dergisi*, 15(113), 5-16. Erişim adresi: <https://www.millifolklordergisi.com/PdfViewer.aspx?Sayi=113&Sayfa=7>
- Tekin, A. (1995). *Edebiyatımızda isimler ve terimler*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Tüfekçi, N. (1983). Âşıklarda müzik. *II. milletlerarası Türk folklor kongresi bildirileri III. cilt: Halk müziği-oyun-eglençe içinde* (ss. 325-340). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yardımcı, M. (1998). *Başlangıçtan günümüze halk şiiri âşık şiiri tekke şiiri*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Yılmaz, T. [drl.] (2011). *Âşıklardan halk hikâyeleri 1*. Ankara: Eğiten Kitap.

Elektronik Kaynaklar

- URL1: “Aşık Maksut Feryadi - Aşık Şenlik ve Aşık Sümmani Karşılaşması 1. Bölüm”, Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=0vzDZBtwjVU&t=446s> (Erişim tarihi: 12.07.2024)
- URL2: “Aşık Maksut Feryadi - Şenlik İle Sümmani Karşılaşması [Official Video - Klip]”, Erişim adresi: https://www.youtube.com/watch?v=jQ8AW5_Hvr8 (Erişim tarihi: 12.07.2024)
- URL3: “Acı, Tatlı Hatıralar | Maksut Feryadi.”, Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=PNLZ0VHRv6Y> (Erişim tarihi: 16.03.2024)
- URL4: “Aşık Maksut Koca - Yaşayan Hazine 4. Bölüm”, Erişim adresi: <https://diyanet.tv/yasayan-hazineler/video/asik-maksut-koca--yasayan-hazineler-4-bolum> (Erişim tarihi: 12.03.2024)
- URL5: Erişim adresi: <https://aregem.ktb.gov.tr/Eklenti/93852,halk-ozani---asikpdf.pdf?0> (Erişim tarihi: 22.09.2023)
- URL6: “Türkiye’de Yaşayan İnsan Hazine 1”, Erişim adresi: <https://www.unesco.org.tr/Home/Page/1893?slug=T%C3%BCrkiye%E2%80%99de%20Ya%C5%9Fayan%20%C4%B0nsan%20Hazine1> (Erişim tarihi: 12.03.2024)
- URL7: Erişim adresi: <https://www.mesam.org.tr/> (Erişim tarihi: 16.03.2024)
- URL8: “Âşık Mürsel SİNAN*Âşık Maksut KOCA-Atışma(*Ayak*Sözümüzde Millî Egemenlik Var)”, Erişim adresi: <https://www.dailymotion.com/video/x18filz> (Erişim tarihi: 11.09.2023)
- URL9: “Murat Çobanoğlu -Yener Yılmazoğlu SareTel Programı KONUK :Maksut Koca”, Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=urxqU9oqvU> (Erişim tarihi: 02.10.2023)
- URL10: “Çok Güzel Bir Atışma - Aşık Maksut Feryadi & Aşık Erol Şahiner”, Erişim adresi: https://www.youtube.com/watch?v=5pIqG_VDAx4 (Erişim tarihi: 22.09.2023)

- URL11: “Asıklar Gecesi Asik Maksut Feryadi Ali Riza Ezgi Bayram Denizoglu ve Kemal Yıldız 3 Bolum 12 Mart 20”, Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=LW-uqZdTEKY> (Erişim tarihi: 28.09.2023)
- URL12: “Âşık Maksut Feryadi - Âşık Mürsel Sinan - Âşık Bayram Denizoglu atışma - TRT”, Erişim adresi: <https://www.facebook.com/100003587273173/posts/pfbid02c26PrBndCEiQjirCJXkBHTE9kkuzTUx4Q96opa4HRKr8ggWKkiz5zUKsBCUTbMNYI/?d=w&mibextid=qC1gEa> (Erişim tarihi: 22.09.2023)
- URL13: “6. Uluslararası Kars Aşıklar Bayramı Maksut Koca ile Ali Rıza ezgi atışması”, Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=Oeb4a8GZ-dM> (Erişim tarihi: 25.09.2023)
- URL14: “Aşık Fuat Çerkezoğlu ve Aşık Maksut Feryadi Atışması (14. Kadirli'li Aşık FEYMANİ Şöleni)”, Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=cEpcKManhLo> (Erişim tarihi: 06.11.2023)
- URL15: “Asıklar Gecesi Asik Maksut Feryadi Ali Riza Ezgi Bayram Denizoglu ve Kemal Yıldız 4 Bolum 12 Mart 20”, Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=xiDrNoU5f54&t=30s> (Erişim tarihi: 29.09.2023)
- URL16: “Aşık kul nuri - Aşık maksut feryadi - Aşık ahmet poyrazoglu- bu atışmada işler ters gitti-tersine”, Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=QzsvVeqmP4M> (Erişim tarihi: 29.09.2023)
- URL17: “Bu Atışma Çok Acımasız / Aşık Yener Yılmazoğlu - Maksut Feryadi - Bayram Denizoglu- İsmail Azeri”, Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=SZ6VFRaODTg> (Erişim tarihi: 02.10.2023)
- URL18: “Aşık Şenlik Aşık Sümmani Karşılaşmasının Hikayeli Anlatımı”, Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=izG3rZMPE6M> (Erişim tarihi: 06.02.2025)
- URL19: “Aşık Şenlik ile Aşık Sümmani karşılaşması 2.bölüm”, Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=5ImpzByvML0> (Erişim tarihi: 06.02.2025)
- URL20: “Aşık Şenlik Aşık Sümmani Karşılaşması 3.bölüm”, Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=M4ybPzzFCLl> (Erişim tarihi: 06.02.2025)
- URL21: “AŞIK SÜMMANİ VE AŞIK ŞENLİK ATIŞMASI 1. KISIM”, Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=qJm9vWsjVyg&t=189s> (Erişim tarihi: 06.02.2025)
- URL22: “AŞIK SÜMMANİ VE AŞIK ŞENLİK ATIŞMASI 2.KISIM”, Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=2SQuuwbPBL0> (Erişim tarihi: 06.02.2025)